

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boven elke twijfel verheven: Een onderzoek naar maatschappelijk verantwoorde lobby onder Nederlandse lobbyisten

Aardse, Chantal

Citation

Aardse, C. (2023). *Boven elke twijfel verheven: Een onderzoek naar maatschappelijk verantwoorde lobby onder Nederlandse lobbyisten*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3656365>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Boven elke twijfel verheven

Een onderzoek naar maatschappelijk verantwoorde lobby onder Nederlandse lobbyisten

Chantal P. Aardse
S2117797

Master thesis

24-08-2023

Universiteit Leiden
Instituut Bestuurskunde
MSc. Management van de Publieke Sector

Begeleider: dr. Bert Fraussen

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie 'Boven elke twijfel verheven'. Ik heb onderzoek gedaan naar maatschappelijk verantwoorde lobby onder Nederlandse lobbyisten. Dit onderzoek is bedoeld om meer inzicht te verkrijgen in maatschappelijk verantwoorde lobby onder Nederlandse lobbyisten en is interessant voor iedereen die te maken heeft met of doet aan beoefening van belangenbehartiging.

Doordat ik door een burn-out een lange periode niet met mijn scriptie bezig ben geweest, was er inmiddels nieuwe literatuur uitgekomen rondom het onderwerp. Dit zorgde ervoor dat mijn scriptie meer werk kostte, omdat ik moest controleren of mijn literatuur nog actueel en relevant was, maar werd deze wel verrijkt met nieuwe inzichten. Ik ben trots op het werk dat ik verzet heb en de nauwkeurigheid die ik elke stap van dit onderzoek hoog in het vaandel had staan.

Toen ik op mijn 25ste besloot weer te gaan studeren, had ik nooit gedacht dat ik een master af zou ronden. Ik wilde het laten bij een HBO omdat ik van mening was dat ik het niet in mijn mars had om op een hoger niveau een studie af te ronden. Groot was dan ook mijn verbazing toen ik mijn HBO met gemiddeld een 8 wist af te ronden en zelfs mee mocht doen aan een honneursprogramma aan de Universiteit Leiden. Uiteindelijk heeft dit geleid tot het starten van mijn Master Management van de Publieke Sector.

Ik wil mijn man bedanken, omdat ik zonder hem nooit de stap had durven nemen om weer te gaan studeren. Ook heb ik dankzij zijn steun en liefde mijn scriptie weer opgepakt, nadat ik door een burn-out een lange hersteltijd nodig had en mijn scriptie voelde als een hele hoge berg. Verder wil ik mijn dochter Elle-Mira bedanken, omdat zij het beste in mij naar boven haalt en ik elke dag een beter mens wil zijn.

Tot slot wil ik ook mijn begeleider bedanken voor zijn geduld, feedback, flexibiliteit en zijn expertise. Ik waardeer uw meedenken en scherpe kijk op zaken, dit heeft deze scriptie naar een hoger niveau getild.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding & onderzoeksvragen.....	4
1.1.	Inleiding.....	4
1.2.	Onderzoeksvraag.....	5
1.3.	Maatschappelijke relevantie.....	6
1.4.	Wetenschappelijke relevantie.....	6
1.5.	Leeswijzer.....	6
2.	Theoretisch kader.....	7
2.1.	Wat is lobby?.....	7
2.2.	Wat is de rol van de lobbyist?.....	8
2.3.	Wat is MVL?.....	9
2.4.	Wat is de rol van de lobbyist bij MVL?.....	13
2.5.	Conceptueel raamwerk.....	15
3.	Methodologie.....	17
3.1.	Operationalisatie.....	17
3.1.1.	Maatschappelijk verantwoorde lobbyist.....	17
3.2.	Onderzoekstype.....	18
3.3.	Materiaalverzameling.....	19
3.4.	Validiteit en betrouwbaarheid.....	19
3.4.1.	Validiteit.....	19
3.4.2.	Betrouwbaarheid.....	21
4.	Analyse.....	22
4.1.	Legitimiteit.....	22
4.1.1.	Publiek belang.....	22
4.1.2.	Conflicterende belangen.....	24
4.1.3.	Legitimiteit samengevat.....	27
4.2.	Transparantie.....	27
4.2.1.	Open en waarheidsgetrouwe communicatie met belanghebbenden.....	27
4.2.2.	Delen van betrouwbare en accurate informatie.....	29
4.2.3.	Standpunten over belangrijke kwesties zijn openbaar.....	30
4.2.4.	Transparantie over organisatie, werkzaamheden en doelen.....	32
4.2.5.	Transparantie samengevat.....	33
4.3.	Consistentie.....	33
4.3.1.	Houden aan professionele codes.....	33
4.3.2.	Gelijke boodschap aan interne en externe stakeholders.....	35
4.3.3.	Maken kenbaar als standpunt afwijkt van het netwerk.....	36

4.3.4.	Lobby in lijn met universele principes en waarden.....	37
4.3.5.	Consistentie samengevat	38
4.4.	Verantwoording.....	38
4.4.1.	Uitleg reden achter stap/standpunt aan stakeholders	38
4.4.2.	Informereren cliënten of collega's over illegale activiteiten	39
4.4.3.	Weigeren uitvoer van illegale activiteiten.....	40
4.4.4.	Aangeven illegale activiteiten bij autoriteiten	41
4.4.5.	Verantwoording samengevat	41
4.5.	Gelegenheid	41
4.5.1.	Onderzoeken samenwerking met andere organisaties	41
4.5.2.	Identificeren toegangspunten voor collectief lobbyen	43
4.5.3.	Samenwerking met maatschappelijk middenveld voor hogere normen en verantwoordingsplicht	45
4.5.4.	Gelegenheid samengevat	46
4.6.	Context	46
4.6.1.	Ongelijk speelveld.....	46
4.6.2.	Ondoorzichtige en ontoegankelijke besluitvorming	50
4.6.3.	Belangenverstrengeling.....	52
4.6.4.	Context samengevat.....	55
4.7.	Analyse samengevat.....	56
5.	Conclusie	57
	Literatuurlijst	60
	Bijlagen	66

1. Inleiding & onderzoeksvragen

1.1. Inleiding

Wanneer men spreekt over lobbyen zijn het vaak geen lovende woorden, maar is het overwegend negatief. Neem bijvoorbeeld de lobby rondom het medicijn tegen taaislijmziekte. Het medicijn kwam ondanks onjuiste informatie en vals spel tóch in het basispakket (Van Steenbergen & Wester, 2017). Of de afschaffing van de dividendbelasting waarbij grote bedrijven veel invloed uitoefenen voor eigen gewin met als doel zo veel mogelijk winst te maken (NOS, 2018). Een ander bekend voorbeeld is de zogeheten Uber Files. Hier hielp Neelie Kroes Uber stiekem met hun Europese lobby (NRC, 2023). En natuurlijk de bekendste voorbeelden; de wapen- en tabakslobby (Nieuwsuur, 2018).

Door voorbeelden zoals hierboven beschreven, zien de meesten mensen lobbyen als een ondoorzichtig proces waarbij organisaties hun eigen belangen veiligstellen in het politiek-bestuurlijk proces, zelfs als dit ten koste gaat van het algemeen belang (Fraussen & Braun, 2018).

In dit onderzoek wordt lobbyen gedefinieerd zoals beschreven door Timmermans et. al. (2019, p. 27):

Het repertoire aan systematisch voorbereide activiteiten dat wordt ingezet om het beleidsproces en de eigen maatschappelijke positie te beïnvloeden.

Uit deze definitie van lobbyen blijkt de nare bijsmaak niet. Lobby is in een democratie namelijk nodig om ervoor te zorgen dat alle belangen worden vertegenwoordigd. Een democratie zonder lobbyisten is tegenstrijdig, want democratie *is* belangenbehartiging (Alemanno, 2017; Trouw, 2019). Arco Timmermans en Eric van Venetië wijten de nare bijsmaak aan *maatschappelijk onverantwoorde lobby*: “Wanneer lobbyen leidt tot een bepaald schaamtegevoel na journalistieke onthulling, dan is het maatschappelijk onverantwoord” (Trouw, 2020).

Omdat we niet zonder belangenbehartiging kunnen, is het belangrijk dat lobby maatschappelijk verantwoord wordt beoefend. En daarin is een belangrijke rol weggelegd voor de lobbyist.

Daarom staat in dit onderzoek de *maatschappelijk verantwoorde lobbyist* (MVList) centraal. Binnen de context van dit onderzoek is de MVList als volgt gedefinieerd:

Een lobbyist die lobbyt op een legitieme, transparante en consistente manier, verantwoording aflegt en gelegenheid zoekt om samen te lobbyen voor een publiek belang of gezamenlijke zorg.

Een beleidsmaker kan niet zonder samenwerking met maatschappelijke actoren en het zou haast gek zijn als er geen beroep wordt gedaan op kennis, inzichten en ervaringen uit de samenleving bij het maken van beleid (Trouw, 2019). Lobby is dus nodig om goed te kunnen functioneren als democratische rechtsstaat. We kunnen als maatschappij hierom ook niet *zonder* lobby (Fraussen & Braun, 2018) en dat belang maakt dat de integriteit van de betrokken actoren boven elke twijfel verheven zou moeten zijn. Uit de bovenstaande voorbeelden blijkt dat nu niet het geval. Daarom is er regulering nodig om de negatieve effecten van lobbyen te voorkomen of te verminderen (GRECO 2019, 2021; Europese Commissie, 2023; Transparency International Nederland, 2015, 2023). Kamerleden Bouwmeester en Oosenbrug hebben in een initiatiefnota 14 maatregelen voorgesteld om te komen tot een eerlijke kans op beïnvloeding (2015). Eén van de maatregelen is specifiek gericht op lobbyisten, namelijk versterken en uitbreiden van het lobbyregister van de beroepsgroep. Uit onderzoek door Barron & Skountridaki (2022) onder lobbyisten in Brussel is gebleken dat de transparantie die daarmee wordt geboden, sterk bijdraagt aan maatschappelijk verantwoorde lobby. Een wrange noot is dat er momenteel een harde lobby woedt in Brussel om juist deze regels af te zwakken (NRC, 2023).

In reactie op de initiatiefnota is er door Fraussen & Braun een wetenschappelijk model gemaakt om te dienen als evaluatiekader om maatschappelijk verantwoorde lobby te toetsen. Volgens Fraussen & Braun is er sprake van maatschappelijk verantwoord lobbyen wanneer er voldaan wordt aan drie factoren, namelijk: een gelijk speelveld, een transparant beleidsproces en het voorkomen van belangenverstrengeling (2018). Deze drie pijlers vormen de context waarin de lobbyisten opereren en welke hen in meer of mindere mate uitnodigt of bemoeilijkt om te handelen volgens de bovengenoemde definitie van de MVList.

Deze definitie leunt voor een groot deel op de *Responsible Lobbying Guide* van anti-corruptie organisatie Transparency International Ireland (2015). Daarin worden vijf principes uiteengezet die het gedrag van de MVList kenmerken, te weten; *legitimiteit, transparantie, consistentie, verantwoording en gelegenheid*. Een aantal van deze kenmerken wordt ook onderschreven in het eerdergenoemde onderzoek van Barron & Skountridaki (2022).

Binnen de context van de Nederlandse lobby is nog geen onderzoek gedaan naar de wijze waarop lobbyisten maatschappelijk verantwoorde lobby beoefenen. Het is daarom interessant om te onderzoeken of de Nederlandse lobbyisten dezelfde interpretatie van de MVList hanteren als Transparency International Ireland (TI-I). Dit onderzoek is erop gericht om daar inzicht in te geven.

Dit onderzoek maakt daarvoor gebruik van door studenten afgenomen interviews met Nederlandse lobbyisten van uiteenlopende organisaties. In deze interviews is hen onder andere gevraagd wat zij verstaan onder een ethische en transparante lobby en hoe zij daar zelf vorm aan geven.

1.2. Onderzoeksvraag

Dit onderzoek is erop gericht om een antwoord te vinden op de onderstaande onderzoeksvraag:

OV Hoe beoefenen Nederlandse lobbyisten maatschappelijk verantwoorde lobby?

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, worden eerst een 4 vragen beantwoord in het theoretisch kader om de verschillende aspecten toe te lichten en te verhelderen. Vervolgens worden 2 empirische deelvragen beantwoord. De vragen in het theoretisch kader zijn:

V1 Wat is lobby?

V2 Wat is de rol van een lobbyist?

V3 Wat is maatschappelijk verantwoorde lobby?

V4 Wat is een maatschappelijk verantwoorde lobbyist?

De antwoorden op deze vragen resulteren in een conceptueel raamwerk van de *maatschappelijk verantwoorde lobbyist*. Dit conceptueel raamwerk is gebruikt bij het analyseren van de vergaarde data, om daarmee de empirische deelvragen te beantwoorden. Er wordt in dit onderzoek gekeken naar welke onderdelen uit het conceptueel raamwerk door de geïnterviewde lobbyisten worden benoemd en of hun mening in lijn of in strijd is met de literatuur die aan het raamwerk ten grondslag ligt. De empirische deelvragen zijn:

DV1 Welke onderdelen van het conceptueel raamwerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist worden door de lobbyisten bevestigd?

DV2 Wat wordt er rondom maatschappelijk verantwoorde lobby door de lobbyisten benoemd, dat geen onderdeel is van het conceptueel raamwerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist?

1.3. Maatschappelijke relevantie

Doordat via lobby het beleidsproces en de maatschappelijke positie van organisaties wordt beïnvloed, is lobby een instrument dat kan worden ingezet om eigenbelang te behartigen boven of zelfs ten koste van het publieke belang. In retoriek voor de bühne bestaat consensus over de onwenselijkheid hiervan en over de noodzaak van maatschappelijk verantwoorde lobby waarbij organisaties het algemeen belang veiligstellen in het politiek-bestuurlijk proces en zelfs laten prevaleren boven hun eigen belang. Of dit standpunt wordt gereflecteerd in de werkelijkheid van meningen en werkwijze van de Nederlandse lobbyist, is momenteel onvoldoende bekend. En dat terwijl de mogelijke impact op het publiek belang zeer groot is. Dat maakt de inzichten die uit dit onderzoek worden verkregen maatschappelijk relevant; het houdt de meningen en werkwijze van de Nederlandse lobbyist tegen het licht en toont aan of ze maatschappelijk verantwoord zijn.

1.4. Wetenschappelijke relevantie

Maatschappelijk verantwoorde lobby en de maatschappelijk verantwoorde lobbyist zijn als onderzoeksgebieden relatief jong en onontgonnen terrein. Zeker in de context van de Nederlandse lobby(ist). Om hier een gedegen beeld van te krijgen en daarmee vanuit de wetenschap een waardevolle bijdrage te leveren aan dit vakgebied en de kennis erover, is het van belang om de bestaande theorie hierover te toetsen aan de praktijk. Door dit grondig en veelvuldig te doen, kan worden bepaald of deze theorieën robuust genoeg zijn om als raamwerk te dienen waartegen de werkelijkheid kan worden getoetst en geëvalueerd, of dat deze nog onvoldoende representatief zijn voor de werkelijkheid en verder moeten worden bijgesteld voordat ze als zodanig kunnen worden gebruikt. Dat maakt de inzichten uit dit onderzoek wetenschappelijk relevant; het toetst huidige theorieën over de maatschappelijke verantwoorde lobbyist aan de werkelijkheid van de mening en werkwijze van de Nederlandse lobbyist.

1.5. Leeswijzer

In de hierop volgende hoofdstukken zal systematisch worden toegewerkt naar het beantwoorden van de onderzoeksvraag. In hoofdstuk 2, het theoretisch kader, zal op basis van literatuuronderzoek een antwoord worden gegeven op elk van de vier theoretische deelvragen, wat zal uitmonden in een conceptueel raamwerk. In hoofdstuk 3, de methodologie, zal het conceptueel raamwerk worden geoperationaliseerd en zal worden ingegaan op keuzes voor onderzoekstype en materiaalverzameling, alsook worden ingegaan om de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek. In hoofdstuk 4, de analyse, zullen de bevindingen van de analyse van de vergaarde data worden uiteengezet en de empirische deelvragen worden beantwoord. Uiteindelijk zal in hoofdstuk 5, de conclusie, het antwoord op de onderzoeksvraag worden geformuleerd, zal worden gereflecteerd op het onderzoek en de gebruikte theorie en zullen aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek.

2. Theoretisch kader

2.1. Wat is lobby?

Er zijn veel verschillende theorieën over lobby. In deze paragraaf wordt er een aantal uiteengezet en wordt een definitie voor lobbyen gekozen die toepasbaar is voor dit onderzoek.

Transparency International Ireland (TI-I) definieert lobbyen als: 'Any direct or indirect communication with public officials, political decision-makers or representatives for the purposes of influencing public decision-making, and carried out by or on behalf of any organised group' (2015, p. 6). Bij deze definitie gaat het om directe of indirecte communicatie die wordt uitgevoerd door een groep of namens een groep, richting ambtenaren, politieke besluitmakers of personen die representatief zijn voor het beïnvloeden van publieke besluiten. Wat deze definitie goed beschrijft, is dat de beïnvloeding plaatsvindt bij 'public officials, political decision-makers or representatives'. Ook wordt er goed een onderscheid gemaakt tussen beïnvloeding door een groep die een eigen belang nastreeft en beïnvloeding namens een belang van een bepaalde groep. De tweede vorm van beïnvloeding wordt gedaan door de public affairs professional. In deze definitie gaat het om directe en indirecte communicatie en wordt niet nader beschreven wat dit dan precies is. Dat is voor dit onderzoek te smal, in dit onderzoek gaat het om meer dan communicatie.

Ook Fraussen en Braun beschrijven lobby. Zij omschrijven lobby (2018, p104) als een belangrijk kanaal voor politieke vertegenwoordigers die burgers de mogelijkheid geeft om hun belangen een politieke stem te geven. Zij benoemen lobby als de interactie van twee processen, namelijk de mobilisatie van maatschappelijke belangen en het politiek-strategische gedrag van organisaties. Ook in deze definitie komt terug dat het gaat over belangen vertegenwoordigen. Deze definitie biedt de mogelijkheid om aan te geven wanneer dit in meer of mindere mate voorkomt, waarbij er dus aandacht kan zijn voor het feit dat er niet altijd in het maatschappelijk belang gehandeld wordt. Bij de definitie van Fraussen en Braun wordt echter ook benoemd dat de politieke vertegenwoordigers burgers de mogelijkheid bieden een politieke stem te hebben. Omdat dit onderzoek gaat over de professionele lobbyist, is dit beperkend, zeker gezien het feit dat zij vaak namens organisaties lobbyen en de stem van burgers daaraan ondergeschikt is. De onderzoekers beschrijven ook dat dit een paradox oplevert, omdat belangenvertegenwoordiging cq. lobbyen cruciaal is voor een democratisch politiek systeem, maar het vaak juist tegen de principes ingaat van een representatieve democratie, omdat het er niet voor zorgt dat eenieder evenredig wordt vertegenwoordigd of de politieke stem kan uiten. Het is daarom belangrijk om rekening te houden met de negatieve kanten die aan lobbyen kleven. Dit blijkt echter niet uit de gekozen definitie, die suggereert dat zij burgers altijd een politieke stem geven. Zoals al bleek uit de inleiding is dit (helaas) niet altijd het geval.

Alemanno (2017) definieert lobbyen simpeler. Hij stelt dat lobbyen het overtuigen is van mensen met macht om te zorgen voor de oplossing van een issue. Specifiek de besluiten die gemaakt worden door beleidsmakers, bij alle soorten overheden. Hij stelt dat lobbyen vooral wordt gedaan door bedrijven en soms door NGO's. Burgers doen het vrijwel niet. Hij argumenteert daarom dat er niet minder lobby nodig is, maar meer van een bepaalde soort lobby 'lobbying by the citizens, for the citizens' (p. 15), mede doordat de personen die ons vertegenwoordigen voornamelijk witte mannen zijn met (kansrijke) achtergronden die niet representatief zijn voor het overgrote deel van de maatschappij. Deze definitie is erg breed. Het omvat alle vormen van overtuigen van personen met macht. Probleem met deze definitie is ook dat het uitsluitend gaat over de oplossing van issues, waarmee niet wordt onderkend dat men ook simpelweg kan lobbyen voor het eigen-/organisatiebelang. In dit onderzoek wordt gefocust op de professional die juist voor die belangen kan lobbyen en daarom is de definitie van Alemanno niet volledig.

Timmermans et. al. beschrijven wat lobbyen is in het boek *Public Affairs in maatschappelijk perspectief* (2019). Zij zetten de maatschappelijke kant van Public Affairs centraal, met een specifieke aandacht voor Nederland. Zij beschrijven lobbyen als 'het repertoire aan systematisch voorbereide activiteiten dat wordt ingezet om het beleidsproces en de eigen maatschappelijke positie te beïnvloeden' (2019, p. 27). Met deze definitie wordt het brede palet aan lobbyisten omvat, gaat het over systematisch voorbereide activiteiten waarvan de focus niet alleen ligt bij communicatie of mobilisatie en wordt goed aangestipt dat beïnvloeding plaatsvindt op het beleidsproces en de eigen maatschappelijke positie.

Deze vraag gaat over lobbyen, waarbij ook de negatieve kant van lobbyen duidelijk moet zijn. Waarbij het dus niet alleen gaat over de beïnvloeding van het beleidsproces, maar óók kan gaan om het beïnvloeden van de eigen maatschappelijke positie. Verder is belangrijk dat het gaat om activiteiten die zowel indirecte als directe communicatie bevatten, maar ook breder (kunnen) zijn dan enkel communicatie. Hierom wordt binnen het kader van dit onderzoek voor het concept *lobby* de definitie van Timmermans et. al. (2019, p. 27) gehanteerd: **'het repertoire aan systematisch voorbereide activiteiten dat wordt ingezet om het beleidsproces en de eigen maatschappelijke positie te beïnvloeden'**.

2.2. Wat is de rol van de lobbyist?

Een lobbyist lobbyt, maar welke rol heeft de lobbyist dan precies? Transparency International Nederland (TI-NL) beschrijft twee typen lobbyisten, de *in-house lobbyist* en de *consultant lobbyist*. Meestal zijn de *in-house lobbyisten* onderdeel van de communicatie of public affairs afdeling bij grote organisaties of bedrijven. *Consultant lobbyisten* werken bij lobby-, communicatie- of PR-bedrijven. Ze hebben beide veel verstand van het politieke- en beleidsstelsel en hebben een groot netwerk bij de overheid en misschien zelfs sterke, persoonlijke relaties met bestuurders en beleidsmakers (Transparency International Nederland, 2015, p. 35-36).

TI-I benoemt vele activiteiten die een lobbyist kan uitvoeren. Veel voorkomende lobbyactiviteiten zijn (2015, p. 6):

- het indienen van formele schriftelijke reacties of ontwerpwetgeving bij overheid voor voorgestelde beleidlijnen of wetten;
- het verschijnen voor parlementaire organen die een ontwerp in behandeling nemen wetten of bepaalde kwesties;
- persoonlijke ontmoetingen met verkozen politici vertegenwoordigers en ambtenaren;
- deelnemen aan expert- of adviesgroepen die zijn opgericht door overheid of openbare instanties om wijzigingen aan te bevelen beleid of wetten;
- deelnemen aan formele structuren, zoals multi-stakeholder partnerschappen die regelmatig wetten en beleid bespreken met openbare functionarissen of gekozen vertegenwoordigers;
- 'grassroots'-campagnes die mensen aanmoedigen om naar te schrijven hun gekozen vertegenwoordigers of regeringsfunctionarissen;
- het publiceren van onderzoek en beleid papers gericht op beïnvloeding de mening van overheidsfunctionarissen over een onderwerp.

De rol van de lobbyist wordt ook beschreven door Fraussen & Braun (2018). Zij beschrijven de rol van lobbyist als cruciaal voor het democratisch politiek systeem. Het is nodig voor het proces van democratische besluitvorming. Ook beschrijven ze dat bestaande netwerken een grote rol spelen; hoe beter de positie van een organisatie is, des te groter is de kans dat naast een formele consultatie er ook een mogelijkheid is om informeel bepaalde voorkeuren te delen. Zij noemen dit ook wel

toegangsprivileges voor 'usual suspects'. Een lobbyist weet veel van de besluitvormingsprocessen en van 'Den Haag', waarmee de wegen binnen de overheid wordt bedoeld.

Volgens Timmermans et. al. (2019) is de rol van de lobbyist niet altijd scherp. Dit komt omdat public affairs adviseurs lobbyen maar bijvoorbeeld managers en bestuurders ook, maar de laatst genoemde die ook doen aan belangenbehartiging, rekenen zich *niet* tot de public affairs. Hiermee geven zij aan dat de rol van lobbyist niet altijd duidelijk is, omdat binnen het brede spectrum van public affairs in meer of mindere mate kan worden gelobbyd. Toch beschrijven zij een concept van de reflectieve professional, waarbij zij maatschappelijk verantwoord public affairs bedrijven zien als de rol van de reflectieve professional. De reflectieve professional is in staat om een evenwicht te vinden tussen denken en handelen, zowel ethisch als analytisch. De rol van de lobbyist vereist volgens hen dat er niet alleen verantwoording wordt afgelegd over het behaalde resultaat, maar ook aandacht is voor de consequenties binnen de eigen organisatie en de politieke én maatschappelijke omgeving.

De rol van de lobbyist is dus breed (TI-I, 2015), cruciaal voor het democratisch politieke systeem (Fraussen & Braun, 2018), niet altijd even scherp (Timmermans et. al., 2019) en kan zowel in-house als consultant zijn (Transparency International Nederland, 2015). Uit de literatuur blijkt wel dat er een gemene deler is, namelijk dat er contact is met de overheid. Dit kan door middel van persoonlijke ontmoetingen, een breed netwerk of formele en informele consultatie. Timmermans et. al. (2019) vindt dat de rol van de lobbyist verder gaat en ook ethisch verantwoord moet zijn. Er moet naast de eigen organisatiebelangen ook aandacht zijn voor het publiek belang.

2.3. Wat is MVL?

Er is geen overdaad aan wetenschappelijke literatuur over MVL. Er is wat dat betreft ruimte voor extra onderzoek. Er zijn stukken van Fraussen & Braun (2018) en Timmermans et. al. (2019) die aanknopingspunten bieden.

De eerste is het evaluatiekader van Fraussen & Braun (2018). Zij gaan in op randvoorwaarden die nodig zijn om de negatieve effecten van belangenvertegenwoordiging te verminderen. Het stuk focust zich op een *gelijk speelveld, inzichtelijke en toegankelijke besluitvorming* en het voorkomen van *belangenverstrengeling*. Met dit kader evalueren zij of de set aan maatregelen die is voorgesteld in de initiatiefnota (Tweede Kamer der Staten Generaal, 2015) om lobby te reguleren en de kabinetsreactie (Tweede Kamer der Staten Generaal, 2016) die daaruit volgde, bijdragen aan het verminderen van de negatieve effecten van belangenvertegenwoordiging.

Fraussen & Braun (2018) beschrijven drie factoren die te verbinden zijn aan de verschillende fases van de politiek-bestuurlijke cyclus. De factoren zijn van belang om tot effectieve lobbyregulering te komen, namelijk: "het creëren van een gelijk speelveld (*beleidsinput*), het zorgen voor een inzichtelijk en toegankelijk besluitvormingsproces (*besluitvormingsproces*) en het voorkomen van belangenverstrengeling zodat politieke besluiten recht doen aan de basisprincipes van een representatieve democratie (*beleidsoutput*)."

 (Fraussen & Braun, 2018, p. 106).

Deze drie kernaspecten hebben elk potentiële negatieve effecten op twee vlakken, *namelijk politiek-strategisch gedrag* en *politieke mobilisatie*. De drie kernaspecten, vanuit het perspectief van politieke mobilisatie en politiek-strategisch gedrag, hebben geleid tot een evaluatie-instrument voor lobbyregulering; de belangenvertegenwoordigingsmatrix (zie tabel 1).

Tabel 1

De belangenvertegenwoordigingsmatrix (Fraussen & Braun, 2018, p. 108)

Kernaspect	Politieke mobilisatie	Politiek-strategisch gedrag
Beleidsinput: ongelijk speelveld	Ongelijke organisatiecapaciteit	Ongelijksoortige beleidscapaciteit
Beleidsproces: ondoorzichtig en ontoegankelijk	Gebrekkige representativiteit	Toegangsprivileges 'usual suspects'
Beleidsoutput: belangenverstrengeling	Concurrentievoordeel	Eenzijdige weging van belangen

Hieronder wordt de tabel verder toegelicht.

Een gelijk speelveld

Bij het eerste kernaspect van Fraussen & Braun (2018) is er aandacht voor een gelijk speelveld.

Er zijn grote verschillen in financiële middelen tussen de verschillende spelers. Uit onderzoek van McKay (2012) is gebleken dat het bezitten van meer middelen niet altijd gelijk staat aan het hebben van *meer* invloed op beleid. Ook al financiert een groot budget wel meer activiteiten en kan het zeker helpen, het betekent dus niet automatisch meer beleidsinvloed (McKay, 2012; Fraussen, 2013). Maar wat zorgt dan voor de verschillen in politieke slagkracht? Hiervoor moet volgens Fraussen & Braun (2018) worden ingezoomd op het mechanisme *beleidscapaciteit*. *Beleidscapaciteit* is het uiteindelijke succes van belangenvertegenwoordiging en wordt vaak toegedicht aan het kunnen bieden van adequate beleidsinformatie en het nodige draagvlak onder een bepaalde maatschappelijke groep op het juiste moment. Dit kan bijvoorbeeld technische informatie zijn, maar kan ook een document zijn dat inzicht geeft in de voorkeuren van de achterban. Hiermee maakt meer beleidscapaciteit het mogelijk om bijvoorbeeld beleidsvoorstellen aan te leveren, terwijl minder capaciteit zorgt dat men eerder wijst op onbedoelde gevolgen van beleid. Het gaat dus naast beleidscapaciteit ook om *informatievoorziening*. Dit kan niet worden gescheiden van *organisatiecapaciteit*. Dit is het kunnen overgaan tot collectieve actie. (Braun, 2012; Chalmers, 2013; Halpin & Fraussen, 2019; Baumgartner et. al., 2009; Daugbjerg, Fraussen, & Halpin, 2018; Fraussen & Halpin, 2018)

TI-NL (2015) schrijft ook over het belang van een gelijk speelveld om maatschappelijk verantwoord te lobbyen. Zij benoemen het belang van een registratieverplichting door lobbyisten. Er is geen registratieverplichting in Nederland, waardoor er weinig transparantie geboden wordt in het huidige speelveld. Volgens het register voor lobbyisten van de Tweede Kamer zijn er 93 lobbyisten (Tweede Kamer der Staten Generaal, 2021) en bij de Beroepsvereniging voor Public Affairs (BVPA) zijn er in 2023 664 leden lid van de vereniging (2023). Uit verschillend wetenschappelijk onderzoek van o.a. Poppelaars (2009) en Berkhout, Hanegraaff & Braun (2017) wordt het werkelijke aantal geschat op een paar duizend actieve organisaties en lobbyisten. Een registratieverplichting in een algemeen lobbyregister kan helpen om inzicht te geven in het huidige speelveld (Transparency International Nederland, 2015). Zowel GRECO (2019, 2021), de Europese Commissie (2023), als de Kamerleden Dassen en Omtzigt (2022a) doen aanbevelingen een dergelijk register op te zetten. TI-NL herhaalt de oproep in 2023 (2023).

Inzichtelijke en toegankelijke besluitvorming

Bij het tweede kernaspect van Fraussen & Braun (2018) gaat het om een besluitvormingsproces dat toegankelijk en inzichtelijk is. In Nederland is de beleidsvorming sterk geïnstitutionaliseerd als het gaat om de betrokkenheid van maatschappelijke stakeholders. Dit heeft als voordeel dat er sprake is van stabiliteit en een hoger onderling vertrouwen bij de betrokken organisaties. Ook stimuleert het de vorming van consensus. De nadelen van dit systeem zijn dat slechts een beperkt aantal organisaties toegang heeft. De set van formeel geconsulteerde stakeholders is vaak *geen volledig representatieve afspiegeling* (Fraussen & Braun, 2018; Fraussen & Wouters, 2015; Willems, 2020). Naast deze toegankelijkheid is ook inzicht in het proces van besluitvorming een belangrijke factor. Lui (2020) onderstreept dat politieke connecties and kennis van beleidsprocessen belangrijk zijn en noemt het zelfs een beslissende factor in het vermogen van groepen om toegang te krijgen tot en invloed uit te oefenen op ambtenaren. Dat relaties belangrijk zijn, wordt ook onderstreept door McKinley & Groll (2015). Zij beschrijven het als de relatiemarkt. Ze beschrijven hoe relaties met lobbyisten beleidsmakers een prikkel biedt om hen meer toegang te geven. Thom de Graaf, voormalig voorzitter van de Vereniging Hogescholen, verwoordde het tijdens zijn Ben Paauwlezing (2013, p. 11) als volgt:

“Democratische politiek is een systeem met institutionele kenmerken, waarin tradities, jargon, mechanismen en ‘places to be’ er toe doen. Wie dat ontkent, heeft nog nooit in Den Haag of een ander politiek centrum rondgelopen. Formeel heeft iedereen gelijke toegang tot die Haagse democratie, materieel moet je de weg kennen of mensen kennen die de weg weten.”

Vanuit meerdere wetenschappelijke bronnen wordt het belang van bestaande netwerken benadrukt en als belangrijk onderdeel gezien voor lobbysucces (Beyers & Braun, 2014; Binderkrantz, Christiansen & Pedersen, 2015; Baumgartner et. al., 2009).

Het voorkomen van belangenverstremgeling

Het derde kernaspect is volgens Fraussen & Braun het voorkomen van belangenverstremgeling. Een manifestatie van belangenverstremgeling is draaideurproblematiek. Dat is wanneer zittende of recent afgetreden politici hun carrière vervolgen in het bedrijfsleven of bij andere gevestigde maatschappelijke organisaties (2018, p. 107). Draaideuren verhogen het risico dat beleidsmakers te veel aandacht hebben voor de behoefte van een bepaalde sector of bedrijf, omdat ze bijvoorbeeld eerder in die wereld gewerkt hebben of de private sector als stap overwegen na hun politieke loopbaan. Dit zorgt voor een concurrentievoordeel en een eenzijdige weging van belangen. Als de belangenverstremgeling doorslaat, kan dit zelfs leiden tot corruptie (Fraussen & Braun, 2018).

Dat er risico's kleven aan een gebrek aan beleid tegen belangenverstremgeling, bevestigt Groups of State against Corruption (GRECO). GRECO, het Europese anti-corruptieorgaan, heeft in 2019 een evaluatierapport uitgebracht na onderzoek op de systemen van integriteit in Nederland. Hieruit zijn 16 aanbevelingen voortgekomen. Er kwamen 8 specifieke aanbevelingen gefocust op de Nederlandse overheid, waaronder het invoeren van een afkoelperiode voor bewindslieden, het ontwikkelen van een gedragscode voor personen in de hoogstgeplaatste leidinggevende functies en het houden van toezicht op het houden aan de gedragscode. Uit een later rapport blijkt dat geen van de 16 aanbevelingen (volledig) zijn overgenomen (GRECO, 2021).

In de Kamerbrief over uitbreiding integriteitsbeleid voormalige bewindspersonen (2021) doet het Kabinet een stap richting een beter integriteitsbeleid. Er zijn drie maatregelen opgenomen. De eerste is dat het lobbyverbod voor bewindslieden wordt uitgebreid met aanpalende beleidsterreinen van het ambt waarvan hij of zij bewindspersoon was en actief op is geweest. Voorheen was dit alleen het eigen terrein. Daarnaast is het draaideurverbod geïntroduceerd. Dit houdt in dat bewindspersonen niet bij

hun voormalige ministerie in dienst mogen treden. Hieronder vallen ook betaalde/commerciële opdrachten. De derde maatregel is een afkoelperiode van twee jaar bij een vervolgfunctie, inclusief een verplicht advies van een onafhankelijk commissie.

Tweede Kamerleden, Dassen en Omtzigt, hebben een initiatiefnota (2022a) ingediend waarin zij het kabinet oproepen de aanbevelingen van GRECO (2019) op te volgen. Zij stellen in de initiatiefnota onder andere dat de Kamerbrief over uitbreiding integriteitsbeleid voormalige bewindspersonen (2021) te vrijblijvend en onvoldoende afdwingbaar is. Ook missen zij transparantie, wettelijke handhaving en sanctiemechanismen in de maatregelen over uitbreiding van het integriteitsbeleid voormalige bewindspersonen.

TI-NL (2015) schreef al eerder over draaideurproblematiek in Nederland. Zij herhalen het gevaar voor draaideurproblematiek in Nederland opnieuw in 2023 en stellen dat er verplichte afkoelingsperiodes van twee jaar na uitdiensttreding (twee jaar) ingevoerd moeten worden voor alle voormalige ministers, staatssecretarissen en Kamerleden, voordat zij kunnen werken als lobbyisten. Ook moet er een ethische commissie komen die hen toestemming geeft een aanstelling aan te nemen in de particuliere sector, waar zij kunnen lobbyen bij hun vorige werkgever (Transparency International Nederland, 2023).

Ook McKinley & Groll beschrijven draaideuren, maar vanuit een breder principe; de relatiemarkt. De relatiemarkt is de kunst van het opbouwen van relaties, voornamelijk met de politiek, maar ook met potentiële klanten, coalities en andere individuen en organisaties. Zij benadrukken dat relaties meer toegang bieden tot het besluitvormingsproces en beschrijven dat deze nauwe relaties barrières creëren voor nieuw toetredende lobbyisten (2015).

Het grote maatschappelijke probleem met draaideuren is dat de voordelen van deze uitwisseling vooral op individueel- of organisatieniveau plaatsvinden. Daar kunnen ze tot concurrentievoordelen leiden, terwijl de maatschappij achterblijft met de nadelige effecten. Zowel de persoon die door de draaideur stapt als de organisatie die deze persoon een positie aanbiedt, wordt vaak beter van deze uitruil van expertise en informatie. De maatschappelijke nadelen zijn echter ook aanzienlijk; een toegenomen risico op belangenstrengeling, eenzijdige weging van belangen, en in het slechtste geval, corruptie (Fraussen & Braun, 2018).

Ook Timmermans et. al. (2019) schrijven over MVL. Het komt bij hen ook terug in de definitie die ze geven over lobbyen, namelijk **'het repertoire aan systematisch voorbereide activiteiten dat wordt ingezet om het beleidsproces en de eigen maatschappelijke positie te beïnvloeden'**. Volgens hen hangt de eigen maatschappelijke positie samen met de opkomst van maatschappelijke verantwoording. De druk loopt op bij organisaties om actief verantwoording te nemen voor zaken die steeds meer publikiseren. Hiermee wordt bedoeld dat van bedrijven verwacht wordt dat zij transparant, authentiek en eerlijk zijn. Timmermans et. al. (2019) stelt dat invloed op het beleidsproces hand in hand gaat met de eigen maatschappelijke positie, omdat beleidsmakers steeds meer opletten wie met welke boodschap bij hen komt. Als er geen sprake is van een positieve reputatie en een goede maatschappelijke positie, dan brengt dat voor beleidsmakers risico's met zich mee. Dit kan zelfs beperkingen opleveren voor lobbyisten om binnen te komen bij de politiek, overheid en de media. In de tabaksindustrie merken ze dit al. Deze kentering dwingt organisaties in bepaalde mate tot zelfregulering, want ze worden beloofd voor maatschappelijk verantwoord gedrag.

Fraussen & Braun (2018) bieden inzicht in wat MVL is en hoe lobbyregulering ervoor kan zorgen om de negatieve effecten te verminderen, de literatuur van Transparency International Nederland (2015, 2023) en de Europese Commissie (2023) ondersteunt dit. Timmermans et. al. (2019) beschrijft hoe

invloed op het beleidsproces hand in hand gaat met de eigen maatschappelijke positie. Wanneer de eigen maatschappelijk positie wankelt, verloopt lobby moeizamer en doordat dit ongunstig is, kan dit zorgen voor een zekere mate van zelfregulering. Allen zijn geschikt voor de operationalisatie van dit onderzoek.

Op basis van de geraadpleegde literatuur wordt binnen de context van dit onderzoek de volgende definitie gehanteerd voor een maatschappelijk verantwoorde lobby:

Een ethisch, transparant en verantwoord lobbyproces waarbij organisaties het algemeen belang veiligstellen in het politiek-bestuurlijk proces, ook als dit ten koste gaat van het organisatie belang.

Om een maatschappelijk verantwoorde lobby mogelijk te maken, dient de context hiervoor te voldoen aan de drie pijlers uit het evaluatiekader van Fraussen & Braun (2018); *gelijk speelveld, inzichtelijke & toegankelijke besluitvorming en belangenverstrengeling voorkomen.*

2.4. Wat is de rol van de lobbyist bij MVL?

Zoals in de inleiding al werd geschreven, wil men dat lobbyen 'goed' is. Een stap richting het 'goede' kan worden genomen als lobbyisten maatschappelijk verantwoord lobbyen. In deze paragraaf wordt gezocht naar aanknopingspunten over wat daarbij de rol is van de lobbyist.

Timmermans et al (2019, p. 136) omschrijven de rol van de lobbyist door te spreken over een balans tussen analytisch en ethisch denken en handelen. Zij noemen dat ook wel *maatschappelijk verantwoord public affairs bedrijven*. Het gaat hierbij niet alleen over verantwoording afleggen over het resultaat, maar zoals eerder benoemd, gaat het ook over de consequenties voor de eigen organisatie, de politieke én maatschappelijk omgeving. Volgens Timmermans et al (2019, p. 145) hoort hier ook een roloppvatting bij met ethische regels en hij verwijst naar de gedragsregels voor lobbyisten cq. public affairs professionals die lid zijn van de BVPA.

De BVPA focust in de gedragsregels op professionaliteit, kennis en vaardigheden, openheid en integriteit, het voorkomen van belangenverstrengeling en vertrouwelijkheid (2019). De BVPA schrijft hierover (2019, p. 2) dat er geen conflicterende belangen worden behartigd en dat bij geval van twijfel de uitdrukkelijke toestemming moet worden verleend door de betrokken partijen. Verder zijn de leden betrouwbaar, integer, open en eerlijk. Zij houden zich actief en met overtuiging aan de wet- en regelgeving, zijn duidelijk over wie zij zijn, namens wie/welke organisatie zij handelen en maken zij duidelijk welke belangen zij vertegenwoordigen. Ze hebben een inspanningsverplichting om te controleren of de verstrekte informatie betrouwbaar en accuraat is en geven een realistisch beeld over de werkzaamheden en te realiseren doelen. Ook houden zij zich actief en met overtuiging aan al datgene wat in het maatschappelijk verkeer als integer wordt beschouwd.

Barron & Skountridaki (2022) hebben 5 jaar data verzameld in Brussel naar hoe individuele lobbyisten de ethische dimensies van hun werk zien. Er is vooral ingezoomd op eerlijkheid en transparantie, omdat dit vanuit politieke instanties wordt ingegeven. Hieruit is gebleken dat deze individuele lobbyisten grenzen stellen om ervoor te zorgen dat klanten accepteren wat beleidsmakers onder professionele lobby verstaan. Zij doen dit vooral om hun persoonlijke reputaties te verbeteren en te zorgen voor betere toegang tot beleidsmakers van de EU. De onderzoekers hebben geconstateerd dat de lobbyisten menen dat eerlijk en transparant zijn richting beleidsmakers de beste manier is om hun werk uit te voeren zonder het publiek belang te schaden. Barron & Skountridaki (2022) bekrachtigen met hun onderzoek dat maatschappelijk verantwoorde lobby zorgt voor een verbeterde politieke toegang. Dit impliceert dat lobbyisten een bepaald persoonlijk belang hebben om maatschappelijk verantwoord te lobbyen.

TI-I heeft een handleiding geschreven die handvatten biedt voor lobbyisten om verantwoordelijk te lobbyen, ook wel *responsible lobbying* genoemd. Dit wordt door TI-I als volgt omschreven (2015, p. 10):

“lobbying that is conducted in a way that is consistent with an organization’s mission and internal policies, universal ethical principles, professional standards and the law”

Verantwoord lobbyen is gebaseerd op het inzicht dat voorschriften en wetten, hoewel belangrijk, niet volstaan om ethische lobby te bevorderen of om misbruik ervan te stoppen. TI-I heeft een handleiding geschreven die lobbyisten en non-profitorganisaties kan helpen om het belang van verantwoord lobbyen beter te begrijpen. Verder beschrijft het rapport van TI-I de stappen die lobbyisten kunnen nemen om het overheidsbeleid op een open en ethische manier te beïnvloeden (Transparency International Ireland, 2015). Het rapport beschrijft hiervoor 5 principes, namelijk: *legitimiteit, transparantie, consistentie, verantwoording en gelegenheid*.

Legitimiteit bij lobbyen betekent dat het nooit in strijd mag zijn met het publiek belang. Als de potentiële schade voor het publiek of het milieu onomkeerbaar is of de mogelijke kosten wegen zwaarder dan de voordelen van een bepaalde activiteit, dan mag de organisatie of lobbyist zich niet met die activiteit bezighouden (Transparency International Ireland, 2015, p. 13). Legitimiteit hangt samen met het niet hebben van conflicterende belangen. In de gedragscode van de BVPA (2019) is opgenomen dat een lobbyist geen conflicterende belangen mag hebben. Dat conflicterende belangen soms opspelen bij het werk als lobbyist wordt bevestigd door Barron & Skountridaki (2022), in hun onderzoek stellen lobbyisten dat dit soms kan betekenen dat zij nee moet zeggen tegen een client of tegen hun werkgever. Ook stellen de lobbyisten uit het onderzoek dat zij hun werk doen zonder het publiek belang te schaden. Het voorkomen of uitsluiten van conflicterende belangen bij draaideurproblematiek is meermaals in literatuur aangehaald (Transparency International Nederland, 2015, 2023; GRECO, 2019, 2021; Europese Commissie, 2023, Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022).

Transparantie betekent dat lobbyisten en organisaties open en waarheidsgetrouw zijn in hun communicatie met hun belanghebbenden. Deze belanghebbenden omvatten (maar zijn niet beperkt tot) werkgevers, klanten, aandeelhouders, ambtenaren waarmee ze samenwerken, en het bredere publiek. Lobbyisten moeten daarom altijd hun klanten of de begunstigen laten weten waarvoor ze lobbyen. Bovendien moeten ze alleen informatie delen waarvan zij denken dat deze betrouwbaar is en zouden zij ook hun standpunten over belangrijke kwesties openbaar moeten maken (Transparency International Ireland, 2015, p. 14-16). Transparantie wordt ook onderstreept in de gedragscode van de BVPA. De gedragscode stelt dat lobbyisten alleen betrouwbare en accurate informatie mogen delen en dat zij duidelijk zijn over namens welke organisatie zij werken, welke werkzaamheden zij hebben en wat de beoogde doelen zijn (BVPA, 2019). Ook in het onderzoek van Barron & Skountridaki (2022) komt transparantie ruim aanbod. Zij gaan in op eerlijke communicatie, zonder verborgen agenda en het belang van het delen van betrouwbare informatie. Wanneer informatie niet betrouwbaar is, heeft dat namelijk consequenties voor de lobbyist en diens betrouwbare reputatie. Ook komt er uit het onderzoek dat lobbyisten open moeten zijn over de belangen die zij vertegenwoordigen.

Ook **consistentie** is een belangrijk principe. Dit houdt in dat lobbyisten en organisaties zich moeten houden aan de professionele codes (Transparency International Ireland, 2015; Barron & Skountridaki, 2022), zoals bijvoorbeeld de gedragscode van de BVPA (2019) of lidmaatschap bij Transparency International (2023). Ook is het zo dat er één boodschap is die gelijk is voor interne en externe stakeholders en dat organisaties het moeten delen als ze in een netwerk een andere positie hebben

dan die van het netwerk. Verder moet het onderwerp waarover wordt gelobbyd consistent zijn met de universele principes en waarden (Transparency International Ireland, 2015, p. 17-18).

Verantwoording, ofwel verantwoordelijkheid nemen, is het vierde principe. Lobbyisten en organisaties zijn verantwoordelijk voor hun acties. Het houdt ook in dat ze stakeholders uitleggen waarom ze een bepaalde stap of besluit nemen. Verder moeten ze cliënten op de hoogte stellen dat bepaalde activiteiten illegaal zijn en weigeren die activiteiten uit te voeren en wanneer nodig, deze aan te geven bij de autoriteiten (Transparency International Ireland, 2015, p. 19-20). Barron & Skountridaki (2022) beschrijven dat je ook collega's dient aan te spreken als bepaalde activiteiten illegaal zijn en dat als dit soort activiteiten aan hen gevraagd worden om uit te voeren, dan dienen ze die activiteiten te weigeren.

Tot slot, **gelegenheid**. Wanneer een gelegenheid zich voordoet om samen te lobbyen voor een publiek belang of gezamenlijke zorg, zijn organisaties samen sterker dan alleen. Organisaties uit de particuliere en non-profit sector dienen dit soort kwesties te identificeren. Hierbij hoort het samenwerken en deelnemen aan onderzoek en dialoog om risico's en potentiële voordelen van de lobbyposities te identificeren. Zodra de relevantie is vastgesteld, zou de volgende stap zijn om toegangspunten te identificeren voor gezamenlijke interventies ofwel collectief lobbyen. Ook zou het bedrijfsleven en het maatschappelijke middenveld samen moeten werken voor hogere normen en verantwoordingsplicht. Verder moet in het algemeen de normen voor verantwoord lobbyen worden bevorderd. Verantwoord lobbyen draagt bij aan een meer open, verantwoordelijke overheid (Transparency International Ireland, 2015, p. 22-23). Bij de inrichting van het besluitvormingsproces is het van belang om burgers te betrekken door met ze in overleg te gaan, zodat de belangen van de burgers worden vertegenwoordigd (Braun, 2016; Schmidt, 2013). Lobbyisten kunnen eraan bijdragen dat dit plaatsvindt en het is daarom waardevol om dit aspect toe te voegen aan *gelegenheid*, omdat het bijdraagt aan een meer open en verantwoordelijke overheid door de zogenoemde throughput legitimacy. Barron & Skountridaki (2022) benoemen in hun onderzoek dat het ook voordelen heeft voor de lobbyist wanneer deze bijdraagt aan hogere normen rondom lobbyen. Het zorgt namelijk voor een beter imago.

TI-I heeft dus een vijftal voorwaarden om verantwoordelijker te lobbyen. De aanknopingspunten kunnen door consultant- en in-house lobbyisten worden ingezet, maar zijn ook toepasbaar voor af- en toe lobbyisten (2015).

Op basis van de geraadpleegde literatuur wordt binnen de context van dit onderzoek de volgende definitie gehanteerd voor een *maatschappelijk verantwoorde lobbyist* (MVLList):

Een lobbyist die lobbyt op een legitieme, transparante en consistente manier, verantwoording aflegt en gelegenheid zoekt om samen te lobbyen voor een publiek belang of gezamenlijke zorg.

Dit concept is onderverdeeld in vijf variabelen die in het volgende hoofdstuk zullen worden geoperationaliseerd; *legitimiteit, transparantie, consistentie, verantwoording en gelegenheid*.

2.5. Conceptueel raamwerk

In 2.1, 2.2, 2.3 en 2.4 zijn achtereenvolgens de concepten van *lobby*, de *lobbyist*, *maatschappelijk verantwoorde lobby* en de *maatschappelijk verantwoorde lobbyist* uiteengezet op basis van bestaande wetenschappelijke en vakgerelateerde publicaties.

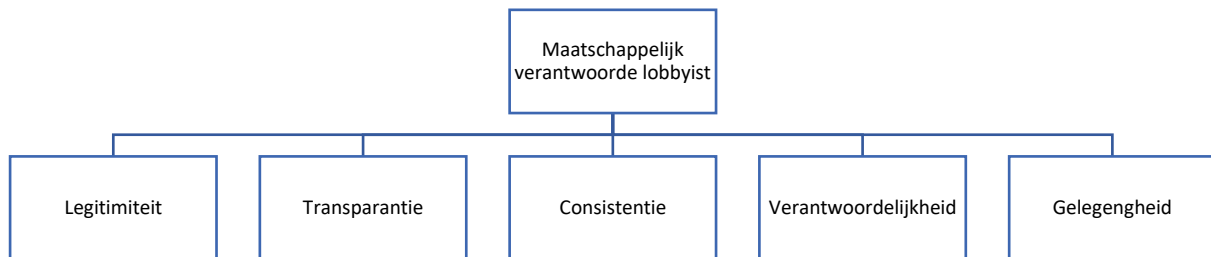
Dit is uitgemond in de bovengenoemde definitie van de *maatschappelijk verantwoorde lobbyist*, gebaseerd op de handleiding van Transparency International (TI-I, 2015) en gestaafd met aanvullende

bronnen. Volgens deze definitie bestaat het concept *maatschappelijk verantwoorde lobbyist* uit vijf variabelen; *legitimiteit*, *transparantie*, *consistentie*, *verantwoordelijkheid* en *gelegenheid*.

Op basis van deze definitie is het conceptueel raamwerk opgesteld dat aan de rest van dit onderzoek ten grondslag ligt en is geïllustreerd in Figuur 1.

Figuur 1

Conceptueel raamwerk MVList

3. Methodologie

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de variabelen van het *concept maatschappelijk verantwoorde lobbyist* uit het theoretisch kader geoperationaliseerd (3.1), het gekozen onderzoekstype verantwoord (3.2), de keuze voor materiaalverzameling onderbouwd (3.3) en ingegaan op de validiteit en betrouwbaarheid van de gekozen onderzoeksopzet (3.4).

3.1. Operationalisatie

3.1.1. Maatschappelijk verantwoorde lobbyist

Zoals in het vorige hoofdstuk is onderbouwd, wordt binnen de context van dit onderzoek het concept maatschappelijk verantwoorde lobbyist gedefinieerd als:

Een lobbyist die lobbyt op een legitieme, transparante en consistente manier, verantwoording aflegt en gelegenheid zoekt om samen te lobbyen voor een publiek belang of gezamenlijke zorg.

Op basis van de geraadpleegde literatuur bestaat dit concept uit vijf variabelen; *legitimiteit, transparantie, consistentie, verantwoording* en *gelegenheid*, welke als volgt zijn geoperationaliseerd binnen de context van dit onderzoek:

Tabel 2

Operationalisatie van variabelen van MVL ist

Variabele	Operationalisatie
1. Legitimiteit	a) Handelen niet in strijd met het publiek belang (Barron & Skountridaki, 2022; Transparency International Ireland, 2015) b) Geen conflicterende belangen (BVPA, 2019; Barron & Skountridaki, 2022; Transparency International Ireland, 2015) zoals draaideurproblematiek (Transparency International Nederland, 2015, 2023; Fraussen & Braun, 2018; GRECO, 2019, 2021; Europese Commissie, 2023, Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022)
2. Transparantie	c) Zijn open en waarheidsgetrouw in hun communicatie met belanghebbenden (Transparency International Ireland, 2015; Barron & Skountridaki, 2022) d) Delen enkel betrouwbare en accurate informatie (Transparency International Ireland, 2015; BVPA, 2019; Barron & Skountridaki, 2022). e) Maken standpunten over belangrijke kwesties openbaar (Transparency International Ireland, 2015) f) Transparantie over namens welke organisatie je werkt, de werkzaamheden en beoogde doelen (BVPA, 2019; Barron & Skountridaki, 2022)
3. Consistentie	g) Houden zich aan professionele codes (Transparency International Ireland, 2015; Barron & Skountridaki, 2022), waaronder het handvest van de BVPA (BVPA, 2019) maar ook lid zijn van Transparant International Nederland (2023) h) Hanteren gelijke boodschap voor interne en externe stakeholders (BVPA, 2019) i) Maken kenbaar wanneer standpunt afwijkt van standpunt van netwerk (Transparency International Ireland, 2015) j) Lobbyen enkel voor onderwerpen in lijn met universele principes en waarden (Transparency International Ireland, 2015)

4. Verantwoording	k) Leggen stakeholders de reden achter stap of besluit uit (Transparency International Ireland, 2015) l) Stellen cliënten of collega's op de hoogte over (il)legaliteit van activiteiten (Transparency International Ireland, 2015; Barron & Skountridaki, 2022) m) Weigeren illegale activiteiten uit te voeren (Barron & Skountridaki, 2022; Transparency International Ireland, 2015) n) Geven illegale activiteiten aan bij de autoriteiten indien nodig (Transparency International Ireland, 2015)
5. Gelegenheid	o) Onderzoeken risico's en voordelen van samenwerken met andere organisatie voor publiek belang of gezamenlijke zorg (Transparency International Ireland, 2015) p) Identificeren toegangspunten voor collectief lobbyen (Transparency International Ireland, 2015) q) Werken samen met maatschappelijk middenveld of burgers voor hogere normen, transparantie of verantwoordingsplicht (Transparency International Ireland, 2015; Barron & Skountridaki, 2022)
-

Om inzicht te krijgen in de kenmerken van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist die door de geïnterviewde lobbyisten worden onderkend, zijn de antwoorden op de interviewvragen geanalyseerd op basis van een codeerframework dat gebruikmaakt van de operationalisatie in tabel 2.

3.2. Onderzoekstype

Er is gebruik gemaakt van een meervoudige casestudy als onderzoekstype, waarin negen semi-gestructureerde interviews met professionele lobbyisten zijn geanalyseerd. Elk van de in totaal tien respondenten is éénmalig geïnterviewd binnen de het tijdsvak 2019 t/m 2020. Daarmee is er sprake van een cross-sectioneel onderzoek. De genoemde interviews hanteren een vragenlijst van drie vragen, waarvan er drie zijn opgesteld door dr. Bert Fraussen, een expert in dit veld. De overige drie vragen zijn door de studenten zelf opgesteld en verschillende zodoende per interview. Eén van de drie vaste vragen in het bijzonder is er expliciet op gericht om te eliciteren wat de mening van de respondenten is over MVL en hoe zij zelf handelen als MVList:

- *Wat beschouwt u als een ethische en transparante lobby, en hoe geeft u daar zelf vorm aan?*

De overige vragen zijn hier niet expliciet op gericht, maar ook de antwoorden op deze vragen zijn meegenomen in deze analyse. In veel van de antwoorden schemeren de meningen van de respondenten over de beide concepten door en zijn daarom interessant en relevant voor dit onderzoek. De complete vragenlijst is te vinden in bijlage 2.

Er is een kwalitatieve analyse uitgevoerd op de gegeven antwoorden, waarbij gebruik is gemaakt van een op literatuur gebaseerd codeerframework, waarbij ook ruimte is gelaten voor het coderen van kenmerken die niet in de codeerframework voorkomen, in lijn met het verkennende karakter van dit onderzoek. Het codeerframework is te vinden in bijlage 1.

Elk van de vijf variabelen van de MVList is in de operationalisatie onderverdeeld in meerdere onderdelen. Na codering van de gegeven antwoorden is per onderdeel gekeken naar de (delen van) antwoorden die daaronder zijn gecodeerd en is geanalyseerd of deze antwoorden in lijn zijn met de onderliggende theorie of ermee in strijd zijn. Per onderdeel is een telling gemaakt van het aantal uitingen dat onder dat onderdeel is gecodeerd, zowel per interview als in de totaal, inclusief uitsplitsing naar in lijn met en in strijd met de theorie. Vervolgens zijn de gecodeerde uitingen inhoudelijk geanalyseerd om na te gaan hoe deze zich verhouden tot de literatuur die aan het onderdeel ten

grondslag ligt. In deze scriptie worden per onderdeel enkele voorbeelden geciteerd en besproken. Op basis van deze telling gecombineerd met inhoudelijke analyse, is gekeken of valt aan te nemen dat de respondenten dit punt als onderdeel achten van de MVList. Vervolgens is per variabele gekeken naar het totaal aan onderdelen dat tezamen een variabele vertegenwoordigen, om na te gaan of op basis van de data valt aan te nemen dat de respondenten de variabele in z'n totaliteit als onderdeel achten van de MVList. Tot slot is gekeken naar de uitkomst van deze analyses om vast te stellen of de mening van de respondenten over de MVList overeenkomt met het conceptueel framework van de MVList, gebaseerd op de gehanteerde literatuur. Op deze wijze is nagegaan of de bestaande literatuur over de MVList aansluit bij de werkelijkheid van de professionele Nederlandse lobbyist.

Naast het coderen van (delen van) de antwoorden van de respondenten op basis van het codeerframework, zijn (delen van) antwoorden gemarkeerd die de onderzoeker relevant achtte op basis van het theoretisch kader. Wanneer deze uitingen nog niet van een andere codering waren voorzien, zijn deze gecodeerd als *context* en voorzien van een opmerking. Waren de uitingen wel reeds van een code uit het codeerframework voorzien, dan werd enkel een opmerking toegevoegd. Alle uitingen voorzien van een opmerking zijn vervolgens als groep geanalyseerd, waarbij bleek dat elke van deze uitingen kon worden gecategoriseerd onder de drie pijlers van het evaluatiekader van Fraussen & Braun (2018), zoals uiteengezet in hoofdstuk 2.3. De drie pijlers zijn *ongelijk speelveld*, *ondoorzichtige en ontoegankelijke besluitvorming* en *belangenverstrengeling*. Ook voor elk van de drie pijlers zijn tellingen uitgevoerd, zowel per interview als in totaal, uitgesplitst naar uitingen gecodeerd middels het framework (MVList-uiting) en uitingen gecodeerd als *context*, en zijn de uitingen vervolgens inhoudelijk geanalyseerd op basis van de gehanteerde literatuur.

Er is gekozen voor dit onderzoekstype en deze onderzoeksopzet, omdat een case study bij uitstek geschikt is om relatief onbekende concepten uitvoerig te onderzoeken, zeker in combinatie met kwalitatieve onderzoeksmethode (Neuman, 2014; Saunders et al., 2016; Yin, 2018). Door gebruik te maken van een meervoudige case study wordt een breder inzicht in de bestudeerde context gegeven dan bij een enkelvoudige case study, wat de validiteit ten goede komt.

3.3. Materiaalverzameling

De geanalyseerde data bestaan uit de antwoorden op interviewvragen uit negen interviews afgenomen bij tien professionele lobbyisten van negen uiteenlopende organisaties binnen de het tijdsvak 2019 t/m 2020. De interviews zijn afgenomen door studenten als opdracht voor het vak *Public Affairs* voor de Master Management van de Publieke Sector (MPS) bij de Universiteit Leiden (UL). De interviewvragen zijn opgesteld door dr. Bert Fraussen. De interviews zijn opgenomen. Voor dit onderzoek is door dr. Bert Fraussen toegang verleend tot de audiobestanden. Deze interviews zijn achtereenvolgens getranscribeerd en gecodeerd met behulp van een codeerframework dat is gebaseerd op literatuuronderzoek zoals beschreven in hoofdstuk 2. Het codeerframework is te vinden in bijlage 1.

3.4. Validiteit en betrouwbaarheid

Er is op meerdere wijzen getracht om de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten. Desalniettemin kent dit onderzoek hierin beperkingen. De genomen maatregelen en geldende beperkingen worden hieronder toegelicht.

3.4.1. Validiteit

Er zijn meerdere stappen ondernomen om zowel de interne als externe validiteit van dit onderzoek te vergroten. Toch gelden er beperkingen aan beide typen validiteit van dit onderzoek. Zowel de maatregelen als de beperkingen worden hieronder per type validiteit toegelicht.

3.4.1.1. *Interne validiteit*

Om de interne validiteit van dit onderzoek te vergroten, zijn de volgende stappen ondernomen:

- Er is een codeerframework opgesteld op basis van bestaande literatuur over onderzochte concepten.
- Er is gebruik gemaakt van interviews waarvan de vragenlijst is opgesteld door dr. Bert Fraussen, een expert in dit veld.
- De gestelde vragen zijn open vragen, waardoor de respondenten worden uitgenodigd om antwoord in alle volledigheid te geven.
- Er is een ruimte gelaten voor het coderen van kenmerken die wel worden genoemd in de interviews, maar niet in bestaande literatuur worden genoemd.

De volgende beperkingen in interne validiteit zijn van toepassing op dit onderzoek:

- De interviews zijn afgenomen door verschillende studenten. Hierdoor is elk interview op een eigen manier uitgevoerd en was er ruimte voor een afwijkende interpretatie van wanneer er voldoende is doorgevraagd en van of de vraag goed is begrepen door de respondent. Dit verzwakt de validiteit van dit onderzoek.
- Doordat het onderzoek cross-sectioneel van aard is en de data dateert uit het jaar 2019-2020, geeft het inzicht in de onderkenning van het concept en bijbehorende variabelen op dat moment in de tijd, maar bestaat het risico dat het niet representatief is voor de actuele onderkenning ervan.

3.4.1.2. *Externe validiteit*

Om de interne validiteit van dit onderzoek te vergroten, zijn de volgende stappen ondernomen:

- Er zijn negen interviews geanalyseerd. In deze interviews zijn in totaal 10 Nederlandse lobbyisten geïnterviewd, werkzaam bij 9 uiteenlopende bedrijven. Binnen de grenzen van de haalbaarheid is hiermee gepoogd om een zo representatief mogelijke steekproef te hanteren door een zo groot mogelijk deel van het speelveld af te dekken binnen de beschikbare tijd.

De volgende beperkingen in externe validiteit zijn van toepassing op dit onderzoek:

- Het is niet duidelijk hoe veel lobbyisten er actief zijn in Nederland. Daarom is het niet mogelijk om de populatie vast te stellen en daarmee te bepalen of en in welke mate deze steekproef representatief is voor de gehele populatie. Om deze reden kunnen de resultaten niet buiten de steekproef worden gegeneraliseerd, maar slechts worden vastgesteld dat een deel van de populatie deze mening heeft en dit gedrag vertoont.
- Gezien de maatschappelijke geladenheid van dit onderwerp, zoals ook toegelicht in de introductie, bestaat het risico dat respondenten een sociaal wenselijk antwoord hebben gegeven. Dit is een risico voor de validiteit van dit onderzoek
- De interviews zijn niet afgenomen door de onderzoeker. Hierdoor was er geen mogelijkheid om vervolg- of verificatievragen te stellen naar aanleiding van de antwoorden van de respondenten. Hierdoor is mogelijk niet het volledige antwoord aan de respondenten onttrokken.

Ondanks de bovengenoemde validiteitsbeperkingen die gelden voor dit onderzoek, is de onderzoeker van mening dat met de genomen maatregelen de verkregen inzichten voldoen om een waardevolle wetenschappelijke en maatschappelijke bijdrage te leveren aan het begrip van het onderzochte concept binnen de onderzoekscontext.

3.4.2. Betrouwbaarheid

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten, zijn de volgende stappen ondernomen:

- Er is gebruik gemaakt van geluidopnamen van de afgenomen interviews. Een onderzoeker met dezelfde toegang tot deze geluidopnamen, heeft toegang tot dezelfde data als is gebruikt voor dit onderzoek.
- Er is gebruik gemaakt van een codeerframework. Een onderzoeker die dezelfde data bestudeerd, kan van ditzelfde codeerframework gebruikmaken.
- Er is in deze scriptie nauwkeurig verslag gelegd van het uitgevoerde onderzoek. Een onderzoeker die dit onderzoek wil herhalen en toegang heeft tot dezelfde data en hetzelfde codeerframework, kan deze verslaglegging gebruiken als stappenplan hiervoor.

De volgende beperkingen in validiteit zijn van toepassing op dit onderzoek:

- Het gebruik van open vragen binnen een semi-gestructureerd interview introduceert het risico dat het stellen van dezelfde vraag aan dezelfde respondent niet zou resulteren in woord-voor-woord hetzelfde antwoord.
- Het gebruik van interviewdata daterend uit de jaren 2019 en 2020 introduceert het risico dat bij het opnieuw willen afnemen van interviews met dezelfde respondenten, deze respondenten niet langer werkzaam zijn in dezelfde functie.

Ondanks de bovengenoemde betrouwbaarheidsbeperkingen die gelden voor dit onderzoek, is de onderzoeker van mening dat met de genomen maatregelen de verkregen inzichten van voldoende om een waardevolle wetenschappelijke en maatschappelijke bijdrage te leveren aan het begrip van het onderzochte concept binnen de onderzoekscontext.

4. Analyse

In dit hoofdstuk wordt de verzamelde interviewdata geanalyseerd. De interviewdata is achtereenvolgens getranscribeerd en gecodeerd volgens het codeerframework uit hoofdstuk 3. De resultaten worden per variabele uit het conceptueel framework uit hoofdstuk 2 behandeld. Een overzicht van het aantal gecodeerde uitingen per onderdeel van het codeerframework en per respondent is te vinden in bijlage 3.

4.1. Legitimiteit

De variabele legitimiteit bestaat in het operationeel framework uit twee onderdelen; *niet lobbyen in strijd met het publiek belang* en *geen conflicterende belangen hebben*.

4.1.1. Publiek belang

De respondenten hebben verschillende bewoordingen gebruikt voor het publiek belang zoals maatschappelijk belang, een mooiere wereld, bijdragen, de samenleving of het algemeen belang. Ook werd er een schandaal aangehaald zoals die van de Taaislijmziekte of werd aangehaald dat een maatschappelijke discussie gaande is zoals bij de klimaatcrisis. Verder stond voor een aantal respondenten de tabaksindustrie gelijk aan lobbyen in strijd met het publiek belang.

In zeven van de negen interviews zijn in het totaal 16 uitingen van de respondenten gecodeerd als verwijzend naar het publiek belang. Daarvan zijn er 14 uitingen in lijn met de theorie en spraken zich uit tegen handelingen in strijd met het publiek belang. Er zijn 2 uitingen gedaan die de theorie juist tegen spreken. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *publiek belang* zijn te vinden in tabel 3.

Tabel 3

Codeerresultaten Publiek belang

Antwoordtelling	Interview									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Totaal
In lijn met theorie	3	3	1	1	3	1	-	2	-	14
In strijd met theorie	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Totaal	3	5	1	1	3	1	-	2	-	16

In zeven van de negen interviews zijn door de respondenten één of meer uitingen gedaan in lijn met de theorie. De uitingen in lijn met de theorie onderstreepten het belang van lobbyisten om niet in strijd met het publiek belang te handelen. Enkele voorbeelden:

Respondent 3: *“ik vertegenwoordig geen boze geesten. Ik vertegenwoordig de ziekenhuizen waar iedereen het belangrijk van vindt dat ze er in de buurt zijn, en dat ze er opgenomen kunnen worden.”*

Respondent 4b: *“Want dat natuurlijk een milieuorganisatie lobbyt om voldoende ruimte te krijgen voor natuurgebieden. Ja, dat dat is natuurlijk helemaal geen slechte zaak. Dat is iets anders dan dat bijvoorbeeld de tabaksindustrie probeert om wetgeving tegen te houden, zodat ze haar sigaretten aan kindjes kunnen verkopen.”*

Respondent 5: *“Logisch dat je soms dingen wil, die niet iedereen wil. Als het maar niet ingaat tegen het algemeen belang. Bijvoorbeeld roken vind ik zelf dus een lastige omdat ik niet echt zie hoe dit echt het algemeen belang dient. Voor mij staat de Volksgezondheid dan wel centraal. Maar ja, dan krijg je weer zo'n heel ding ja, dat helpt de economie. De economie is wel altijd zo'n doodoener van dat zie je constant ook terugkomen, nu met KLM enzo”*

Respondent 5: *“Wij hebben op ons kantoor bijvoorbeeld dat we niet voor de tabaksindustrie gaan werken en bijvoorbeeld ook, want we hadden het ook gewoon wel gehad over wapens enzo, maar dat is gewoon heel lastig om dat echt goed af te bakenen, omdat bijvoorbeeld de TNO is een kennisinstituut, waar we ook voor werken. Die ontwikkelt wel drones en dat soort zaken. En dat kan natuurlijk ook als een wapen beschouwd worden, ja.”*

De voorbeelden van de respondenten illustreren dat men niet wil handelen in strijd met het publiek belang. Er worden uiteenlopende voorbeelden aangehaald over wat in strijd is met het publiek belang. Ook wordt aangegeven dat het in sommige gevallen lastig is wanneer bijvoorbeeld de economie als argument wordt gebruikt om te rechtvaardigen dat een ander aspect van het publieke belang wordt geschaad. Daaruit valt op te maken dat publiek belang als concept niet eendimensionaal is, maar bestaat uit meerdere aspecten, zoals de economie, de volksgezondheid, het milieu, enzovoorts. Dat deze aspecten vaak op gespannen voet met elkaar staan en dat de interne prioritering van die aspecten binnen het concept publiek belang subjectief is.

Dit heeft als gevolg dat respondenten zich weliswaar uitspreken tegen het schenden van het publiek belang, maar het tegelijkertijd ook erg moeilijk vinden om hun eigen werkzaamheden langs de meetlat te leggen. Geen van de respondenten vond van zichzelf dat zij in handelen in strijd met het publieke belang, terwijl sommige interview data neigt naar donkergrijs op het spectrum tussen wit en zwart. Zo geeft Respondent 8 aan dat de sector waarvoor hij lobbyt een groot aantal gevaarlijke en kankerverwekkende stoffen gebruikt, maar rechtvaardigt dit door te zeggen dat deze stoffen worden gebruikt om windmolens en medicijnen te maken.

De twee uitingen die de theorie tegenspreken zijn gedaan door één respondent. De uitingen staan hieronder geciteerd.

Respondent 2: *“het antwoord van lobbyist naar wat jij bijdraagt aan een mooiere wereld hangt af van het oogmerk van je organisatie, bijvoorbeeld om het even concreet te maken. Als jij lobbyt voor de rook industrie. Nou ja, dan maak je de keuze mogelijk voor mensen om te roken en dat hangt even af of je dat een wenselijk iets vindt, of je dat de wereld mooier maken vindt”*

Respondent 2: *“Ook als mensen die zeggen, ja, maar ik streef naar een mooiere wereld, dus alles wat ik doe is verantwoord, zo zou ik er niet in staan.”*

Met deze voorbeelden versterkt Respondent 2 het argument dat hierboven is gemaakt; het publieke belang is subjectief en dat geeft de ruimte om te beargumenteren dat het doel de middelen heiligt. De literatuur over dit onderwerp en de antwoorden van de respondenten in lijn met deze literatuur refereren graag naar sectoren aan het zwarte uiterste van het spectrum om het punt te verduidelijken, zoals de tabaksindustrie. Zo beschrijft Transparency International Ireland (2015) de tabaksindustrie als voorbeeld waarbij een lobbyist niet moeten lobbyen om het publiek te misleiden, omdat er potentiële

schade is voor de gezondheid van de gebruikers van tabak. Hetzelfde geldt voor het schaden van milieu als de schade onomkeerbaar is of de potentiële kosten niet opwegen tegen de baten. Transparency International Ireland (2015) is er erg duidelijk over dat organisaties en lobbyisten niet moeten deelnemen aan deze activiteiten (Transparency International Ireland, 2015). Echter, ze laten zich niet uit ze over het midden van het spectrum of over een meetinstrument om te bepalen of het publiek belang meer wordt geschaad dan is gebaat. En daarmee draaien ze om de hete brei heen en blijft het grijze gebied comfortabel subjectief.

Het feit dat in zeven van de negen interviews uitingen zijn gedaan in lijn met de theorie, toont aan dat het merendeel van de respondenten dit onderdeel ziet als een essentieel kenmerk van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Dit wordt verder onderstreept door het feit dat er beduidend meer uitingen zijn gedaan in lijn met de theorie dan ertegen. Geen van de respondenten vond van zichzelf dat zij handelden in strijd met het publiek belang.

4.1.2. Conflicterende belangen

Bij conflicterende belangen kan het gaan het over belangenverstrengeling, maar bijvoorbeeld ook over integriteit, draaideurproblematiek of doneren aan politieke partijen om beleid te beïnvloeden. Het is belangrijk dat men benoemt bij collega's, klanten of andere relevante partijen wanneer er een (zakelijke) relatie is tussen ambtenaren, politieke figuren en lobbyisten (Transparency International Ireland, 2015).

In de negen interviews zijn in het totaal 42 uitingen van de respondenten gecodeerd als verwijzend naar conflicterende belangen. Er waren 30 uitingen in lijn met de theorie en zagen conflicterende belangen als een probleem. Deze 42 uitingen zijn gedaan in acht van de negen interviews, respondent 2 heeft geen uitingen gedaan die refereren aan dit punt. Bij 12 uitingen werd de theorie juist tegengesproken. Opvallend hierbij was dat er bij twee van deze respondenten zelf sprake was van een vergrote kans op belangenverstrengeling. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *conflicterende belangen* zijn te vinden in tabel 4.

Tabel 4

Codeerresultaten Conflicterende belangen

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	8	-	11	2	2	1	5	1	-	30
In strijd met theorie	1	-	2	3	-	-	3	1	2	12
Totaal	9	-	13	5	2	1	8	2	2	42

In deze acht interviews deden zes respondenten meer uitingen die in lijn waren met de theorie dan uitingen die ermee in strijd zijn. Veel voorbeelden verwezen naar draaideurproblematiek in het kader van conflicterende belangen. Hieronder een aantal voorbeelden:

Respondent 4B: *“Je hebt natuurlijk ook bureaus die soms meerdere klanten hebben. Dan is het juist heel erg belangrijk dat je dat je eerlijk en transparant bent over welke klant je vertegenwoordigt en dat je niet ook bijvoorbeeld klanten aanneemt die misschien tegenstrijdige belangen hebben, hè? Nee want dan krijg je dat je 1 wegenbouwer hebt en die wil graag een bepaald project binnenslepen en die vraagt jouw hulp daarvoor en de andere wegenbouwer die wil datzelfde project die vandaag ook jouw hulp daarvoor vraagt dan wordt het een beetje moeilijk om voor beide te kunnen lobbyen.”*

Respondent 8: *“Ik vind wel dat er een soort afkoelingsperiode moet zijn voor bewindspersonen. Bewindsman zoals Camiel Eurlings, die gelijk van de minister van Verkeer en Waterstaat naar KLM ging. Ik denk echt dat het niet handig is. En dat is ook voor het voor het draagvlak en vertrouwen In de politiek vind ik dat echt niet slim en er is iets voor te zeggen dat mensen een andere baan krijgen omdat je omdat, je hebt ook allemaal gezeur over wachtgeld op de mensen, ook altijd mekkeren dat je een wachtgeld krijgt. Ik denk dat wachtgeld een heel belangrijk onderdeel is van Politiek overigens, maar dat is een andere discussie. Ik denk wel dat je dat je iets van de afkoelingsperiode moet inbouwen om dat soort belangenverstrengeling voor, want dan wordt hij wél wel heel direct. En dan weet je dus ook, dan kan je ook niet meer vertrouwen of de minister niet beleid heeft gemaakt die eigenlijk ten gunste was al van zijn nieuwe werkgever. Want dat kun je dan niet meer controleren. Dan wordt ie wel. Dan wordt hij wel penibel. Ik denk dat je daar wel scherp naar moeten kijken.”*

Respondent 7: *“Dus dat is ook de afspraak met de leden van nou, jullie moeten voor je eigen aandoening specifieke punten zelf je lobby eigenlijk organiseren. Je kan mij om tips vragen en advies, Ik kan je een beetje op weg helpen. Ik kan niet voor het ene medicijn gaan lobbyen ten koste van het medicijn voor een ander, hè?”*

Respondent 1: *“Ook dat soort dingen als stichtingen oprichten om commerciële belangen te vullen, weet je, dat moet je allemaal niet doen.”*

Respondent 3: *“Ik vind het niet gek dat het lobbyisten worden. Ze kennen het politieke spel, ze hebben hun netwerk, dus je hebt de perfecte lobbyisten en ze kunnen vaak geen andere baan meer vinden, maar doe dat dan niet in het vakgebied waar je net uitkomt, weet je, als jij de portefeuille Energy hebt gedaan, ga nou niet voor de NAM werken, denk ik dan”*

In deze voorbeelden spreken respondenten zich duidelijk uit tegen het dienen van conflicterende belangen. Respondent 3 raakt daarbij een belangrijk punt. Bij draaideurproblematiek lonkt voor zowel de lobbyist als de organisatie het eigen belang en moet dat opzij worden geschoven om het publiek belang te dienen.

In vier van de zeven interviews deden de respondenten uitingen die in strijd zijn met de theorie. Respondent 9 deed zelfs uitsluitend uitingen die ermee in strijd zijn. Opvallend is dat wanneer het over draaideurproblematiek ging, de respondenten vonden dat dit kwalijk is, maar niet van toepassing op

hun situatie. Bijvoorbeeld omdat er een verschil is tussen lokale en landelijke politiek en het alleen bij landelijke politiek als kwalijk wordt geacht. Of dat het wel als problematisch werd gezien, maar niet binnen hun eigen sector. Daarnaast waren conflicterende belangen bij één respondent pas een probleem als er sprake was van vertegenwoordigende functie, die deze persoon zelf niet had.

Enkele voorbeelden. Respondent 4B komt zelf uit de lokale politiek:

Respondent 4B: *“En het zou ook wel heel gek zijn als ik die kennis en ervaring dan niet meer zou mogen gebruiken. Als je nadat je in de politiek hebt gezeten, je niks meer mag doen wat met de politiek te maken heeft, want dat dat kan bijna niet, want ik ben het natuurlijk gaan doen omdat ik dat wel erg leuk en interessant vond. Dus het is ook logisch dat ik daarna er niet opeens helemaal afscheid van kan nemen. Plus het is dus het enige wat ik kan dus ja zou wel heel lullig zijn als ik daarna een uitkering moet gaan trekken. Maar het is natuurlijk wel zo dat je misschien makkelijker voor bepaalde dingen wordt uitgenodigd en als je gaat kijken naar oud-Kamerleden nou die kennen dan een heleboel mensen.”*

Respondent 7: *“Nou ja, kijk wat ik wel zie, is dat in de in de besturen van de zorgkoepels zitten vaak ook wel oud-Kamerleden. Je hebt natuurlijk Ella Kalsbeek die bij LHA zit. Nou, in onze Raad van toezicht zit Otwin van Dijk ook. Natuurlijk ook Kamerlid voor de PVDA geweest, Verbeten is Voorzitter bij ons geweest. Nou, dat geldt eigenlijk voor heel veel zorgkoepels. Daar zitten gewoon oud, oud-Kamerleden of oud-ministers [...] Ja, ik heb er niet per se een eenduidige mening over. Het zijn, het zijn natuurlijk baantjes die het zeker in die in die besturen die ja daar kom je niet als je net van de universiteit bent, dan wil men dat je natuurlijk een bepaalde ervaring meebrengt. En ja, en een politiek netwerk ja helpt.”*

Respondent 1 vindt dat het alleen geldt voor personen die een vertegenwoordigende functie hebben:

Respondent 1: *“Nee, goed, ik heb weet je, ik heb niet een. Politici hebben natuurlijk een soort vertegenwoordigende functie, en ja, ik zie niet in wat het maatschappelijk bezwaar zou zijn als ik nee”*

Het is opvallend dat ook bij conflicterende belangen, net als bij het publiek belang, naar subjectiviteit wordt gegrepen om dit gedrag in eigen sector of zelfs bij de respondenten zelf te minimaliseren. Ook hier lijkt retoriek van uitersten te worden gebruikt om weg te blijven van de hete brei die wordt gevormd door het grijze midden van het spectrum.

Daarbij moet wel worden vermeld dat ook de meeste bronnen over dit onderwerp zich voornamelijk uitspreken over conflicterende belangen, en draaideurproblematiek in het bijzonder, bij individuen met hoge functies, te weten; topfuncties bij de overheid, Kamerleden en bewindspersonen (Transparency International Nederland, 2015, 2023; GRECO, 2019, 2021; Europese Commissie, 2023, Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022). Dit sluit aan bij de uitingen van de respondenten aangaande dit onderwerp.

Het feit dat in acht interviews tezamen bijna drie keer meer uitingen in lijn met dan in strijd met de theorie zijn gedaan, onderstreept dat deze respondenten dit onderdeel zien als een essentieel kenmerk van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Wel is het opmerkelijk dat één van de

respondenten geen enkele uiting heeft gedaan die onder dit punt kon worden gecodeerd en één respondent zich uitsluitend tegen dit punt uitliet. Dit geeft aan dat in ieder geval niet alle Nederlandse lobbyisten dit punt direct voor de geest krijgen wanneer zij denken aan een maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.1.3. Legitimiteit samengevat

Beide punten uit de operationalisatie van de variabele *legitimiteit* worden onderschreven door de verzamelde data en door de respondenten als kenmerken van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist aangemerkt. De punten worden veelvuldig genoemd in het merendeel van de interviews en veruit de meeste uitingen zijn in lijn met de theorie. Wel valt bij beide punten op dat er gewezen wordt naar anderen en andere sectoren en dat eigen gedrag wordt verdedigd met subjectieve argumenten.

4.2. Transparantie

De variabele transparantie bestaat in het operationeel framework uit vier onderdelen; open communicatie met belanghebbenden, delen van betrouwbare en accurate informatie, openbare standpunten bij belangrijke kwesties en transparantie over organisatie, werkzaamheden en doelen.

4.2.1. Open en waarheidsgetrouwe communicatie met belanghebbenden

Bij open en waarheidsgetrouwe communicatie is het van belang dat er geen verborgen agenda is, geen trucjes worden uitgehaald, feiten niet worden verdraaid en dat er niet wordt gelogen. Een voorbeeld hiervan is dat een organisatie onafhankelijk lijkt, maar het in werkelijkheid niet is.

In zeven van de negen interviews zijn in het totaal 24 uitingen gedaan die betrekking hebben op dit punt; 23 in lijn met de theorie en 1 in strijd ermee. In twee interviews is dit punt niet genoemd. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *open en waarheidsgetrouwe communicatie met belanghebbenden* zijn te vinden in tabel 5.

Tabel 5

Codeerresultaten Open en waarheidsgetrouwe communicatie met belanghebbenden

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	6	-	7	4	3	-	1	1	1	23
In strijd met theorie	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Totaal	6	-	8	4	3	-	1	1	1	24

Van de zeven respondenten die dit punt noemden, hadden er zes respondenten alleen maar uitingen in lijn met de theorie. De zevende respondent had slechts één uiting in strijd ermee.

Enkele voorbeelden van uitingen in lijn met de theorie. Zo noemen meerdere respondenten het verdraaien van feiten en de opschudding die het veroorzaakt wanneer dit aan het licht komt, waaronder Respondent 4B:

Respondent 4B: “Wat ook een hele belangrijke is in de gedragscode, is dat je feiten niet mag verdraaien. Dus ik weet niet of jullie gelezen hebben dat wij laatst paar maanden terug al wat opschudding is geweest op het gebied van Public Affairs omdat bij Kamerleden nou ja verkeerde interpretatie van cijfers was ontstaan”

Ook wordt de verborgen agenda in de uitingen genoemd, zoals in dit voorbeeld:

Respondent 1: *“Je moet niet een verborgen agenda hebben. [...] Ben Bot [...] was vroeger minister[...]. Toen is hij voor een lobby bureau gaan werken [...]. Toen wilde hij met minister Ploumen een afspraak over de wereldomroep [...], maar eigenlijk wilde hij het over iets heel anders hebben. En dat is dus niet netjes, hè [...]. Dat is een verborgen agenda”*

Respondent 3 verwijst naar het uithalen van trucjes:

Respondent 3: *“Ik durf heel eerlijk, ik zal nooit zulke trucjes, ik hoef ze ook niet toe te passen. Nee, ik heb daar helemaal geen belang bij.”*

En geeft ook een voorbeeld van het uithalen van een trucje en de consequenties ervan:

Respondent 3: *“Ik heb een voorbeeld, ooit een keer meegemaakt. Dat was toen ik nog niet in de lobby zat, maar in de politiek. Toen was ik ook nog student. Toen kwamen we bij het Europees Parlement en daar zat een Europarlementariër van GroenLinks met wie we gewoon een leuk gesprek hadden en die vertelde. En weet je wat ik nou meegemaakt heb?! Net voor jullie heb ik een half uur zitten praten met iemand. Een jongen die in mijn kantoor zat, en ik kwam binnen en hij zei: Nou, ik ben Henk weet ik veel wat van die en die club. Hij ging weg en ik vroeg mijn assistent eens, wie was dat? Toen zei ze ja, hij kwam binnen en zei dat hij een afspraak met je had. Die heeft zichzelf dus gewoon binnen geluld! Heeft een halfuur gepraat, dus die kan terugkomen met ik heb een lobby resultaat, ik heb een half uur met een Europarlementariër gezeten, maar ik kan je vertellen, die komt nooit van zijn lang zal ze leven en dat kantoor ook niet, meer bij GroenLinks binnen en dan gooi je ook de deur voor jezelf dicht als je je bedient van dat soort trucjes”*

Respondent 5 geeft een mooie meetlat mee om eigen gedrag aangaande dit punt langs te meten:

Respondent 5: *“Nou, volgens mij is dit, dat alles wat je doet, dat dat in de buitenwereld zou mogen komen. Ja, het heeft echt een hele mooie. Ik zit even te denken wat de definitie ook alweer is. Volgens mij is dat wel het belangrijkste dat alles wat je doet dat het gewoon ook naar buiten zou kunnen komen.”*

Respondenten spreken zich dus duidelijk en met voorbeelden uit over open en waarheidsgetrouwe communicatie en maken duidelijk dat er serieuze negatieve consequenties aan hangen wanneer dit niet wordt gedaan. Dit sluit aan bij de bevindingen van Barron & Skountridaki (2022) op dit punt.

Het is dan ook opvallend dat Respondent 3 uitspreekt zich te kunnen voorstellen dat sommige lobbyisten zich in omstandigheden genoodzaakt kunnen voelen om trucjes te gebruiken:

Respondent 3: *“Ik kan niet voor iedereen spreken, maar ik kan me best voorstellen dat als het moeilijker is om binnen te komen ergens, dat je je makkelijker tot trucjes hè dat je je meer tot trucjes went.”*

Hier is een duidelijke relatie met een context factor uit de maatschappelijk verantwoorde lobby; *inzichtelijke en toegankelijke besluitvorming* (Fraussen & Braun, 2018). Of beter gezegd, het ontbreken ervan. Respondent 3 onderkent hier dat wanneer besluitvorming niet toegankelijk is, dit uitlokt tot deze vorm van maatschappelijk onverantwoord gedrag. Zelfs met de mogelijke consequenties die hieraan zijn verbonden. Daarmee heeft de context van de maatschappelijk verantwoorde lobby dus rechtstreeks effect op de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

Dat in zeven interviews een veelvoud van de uitingen in lijn zijn met de theorie, onderstreept dat deze respondenten dit onderdeel zien als een essentieel kenmerk van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Ook hier is het wel opmerkelijk dat twee van de respondenten geen enkele uiting hebben gedaan die onder dit punt kon worden gecodeerd. Dit geeft aan dat in ieder geval niet alle Nederlandse lobbyisten aan dit punt denken, wanneer ze worden bevraagd over de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.2.2. Delen van betrouwbare en accurate informatie

Bij dit onderdeel gaat het over het delen van betrouwbare en accurate informatie met bijvoorbeeld Kamerleden of beleidsmakers. Het is hierbij van belang dat er ook gecheckt wordt door de lobbyist of de informatie die wordt voorgelegd, klopt.

In totaal zijn 17 uitingen gecodeerd onder dit punt. Zeven van de negen interviews bevatten ten minste één uiting met betrekking tot dit punt en alle 17 uitingen waren in lijn met de theorie. In twee interviews is dit punt niet genoemd. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *delen van betrouwbare en accurate informatie* zijn te vinden in tabel 6.

Tabel 6

Codeerresultaten Delen van betrouwbare en accurate informatie

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	3	2	2	4	2	-	-	2	2	17
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	3	2	2	4	2	-	-	2	2	17

Hieronder worden enkele voorbeelden behandeld. Meerdere respondenten zijn erg stellig over het belang van het delen van betrouwbare en accurate informatie en van de vertrouwensband die moet gelden tussen de lobbyist en bijvoorbeeld het Kamerlid dat deze informeert. Ook wordt benadrukt dat de verantwoordelijkheid voor het verifiëren van de juistheid van de informatie ligt bij de lobbyist.

Respondent 4B: *“Sterker nog, Het is gewoon foute informatie en niet zozeer op iets wat kijk als ik als je nou zegt van hé, welke kleur is dat? En ik zeg van nou ja, ik vind het beige. Jij vindt het een beetje geel bruinig hè? Dan kan je nog over twisten, maar als je zegt iets is 21 en iets is eigenlijk 28, dat klopt niet hé dus en het en dat dat raakt gewoon de ethische code dat je nooit je mag nooit liegen. Ja nee, en en je hebt als lobbyist Als ik hier te horen krijg van ja, waar onze omzet was zo groot of als ik hier te horen krijg van ja, wij betalen 50% aan afdracht en de Staatsloterij veel minder, dan ga ik dat controleren voordat ik dat tegen iemand anders zeg; klopt dat echt?”*

Respondent 1: *“Ja, en je moet en je moet goed op de hoogte zijn van de onderwerpen waar je mee bezig bent. Je kunt niet aankomen bij je gesprekspartners met informatie die niet klopt of hè? Je kunt altijd iets niet weten, dan kun je het opzoeken.”*

Respondent 9: *“En daar zie je wel de invloed en tegelijkertijd ook omdat wij worden gezien als betrouwbaar. Wij worden gezien als een kennisinstituut en daardoor heb je nou eenmaal gewoon veel invloed omdat ja je je vertegenwoordigt van mensen, je hebt het goed onderzocht. Je bent betrouwbaar in de informatie die je levert. Dat is heel anders dan kleine actiegroepen die wat minder goed omgaan met de met de juistheid van informatie.”*

Naast het onderschrijven van het belang van dit punt, benoemt een aantal respondenten ook de consequenties van het schenden ervan.

Respondent 2: *“Wat essentieel is bij een lobbyrelatie is dat je dat je vertrouwen hebt in elkaar. Als jij aan mensen aantoonbaar onjuiste informatie aanbiedt, kan je dat maar één keer. Je kunt één keer die fout maken en dan ben je weg, want dan heeft die zoiets van je liegt me voor weet je wel, daar heb ik geen behoefte aan. En het Kamerleden die een onjuiste bron citeren worden dus ook kwetsbaar door hè dus en dat wordt vaak vergeten die discussie”*

Respondent 3: *“Dat je wel weet waar je het over hebt, te bluffen of verkeerde feiten of wat dan ook, dan val je door de mand.”*

Uit deze citaten wordt duidelijk dat voor dit punt het publiek belang en het eigen belang van de lobbyist behoorlijk met elkaar in lijn liggen. Want als onjuiste informatie wordt gedeeld en dit als zodanig wordt herkend, is het voor de lobbyist einde verhaal. Maatschappelijk verantwoord handelen is daarmee in het belang van de lobbyist en onverantwoord handelen is in strijd ermee. Hierdoor reguleren lobbyisten zichzelf op dit punt. Dit komt overeen met de bevindingen van Barron & Skountridaki (2022) dat het niet delen van betrouwbare informatie de toegang van de lobbyist vermindert.

Het feit dat dit punt in zeven van de negen van de interviews is genoemd en alle uitingen in lijn zijn met de theorie, onderschrijft dat het merendeel van deze respondenten dit onderdeel zien als een essentieel kenmerk van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.2.3. Standpunten over belangrijke kwesties zijn openbaar

Openbare standpunten kunnen op vele verschillende manieren tot uiting komen bijvoorbeeld door position papers, rapporten of folders te publiceren, mee te doen aan een internetconsultatie, het breed te delen door middel van een persbericht, lobbybericht of in een nieuwsbrief of tijdens een ledenvergadering. Verder kan het ook nog door een openbare discussie bij een Tv-programma. Er zijn dus diverse manieren om standpunten openbaar te maken.

Vijf van de negen interviews bevatten uitingen die zijn gecodeerd onder dit punt. In het totaal zijn er negen uitingen gecodeerd, waarvan alle in lijn zijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *standpunten over belangrijke kwesties zijn openbaar* zijn te vinden in tabel 7.

Tabel 7*Codeerresultaten Standpunten over belangrijke kwesties zijn openbaar*

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	-	-	2	1	-	-	2	3	1	9
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	-	2	1	-	-	2	3	1	9

Hieronder staat een aantal voorbeelden van de uitingen van respondenten waaruit blijkt dat zij dit een belangrijk punt vinden en waarin zij voorbeelden geven over hoe zij dit doen:

Respondent 4B: *“Wij vertellen iedereen gewoon in een foldertje welke drie dingen wij willen en dat delen wij aan iedereen uit die we zien.”*

Respondent 8: *“Vorig jaar maart 2018 hebben we een heel groot rapport uitgebracht over hoe de hoe de chemische industrie kan bijdragen aan Parijs, dus welke routes zijn er, welke technische oplossingen zijn er? Hoe kunnen we daaraan bijdragen? Dat is altijd ons uitgangspunt geweest in die hele onderhandelingen. Dus op die manier kun je een belangrijke en dat is wat je als je nou transparantie hebt, dan leggen we dus heel transparant. Dit is onze agenda. Dit is hoe wij denken. Dat het kan als sector en hoe we het met elkaar kunnen doen, dus dat dat is wel heel belangrijk. Zo geef je er eigenlijk zelf vorm aan, zeg maar, dit is een transparante, transparante manier geweest om dit. Dit is onze input. Dit is onze basis hier. Hier gaan wij van uit. Dat rapport is nog steeds nu onze basis.”*

Respondent 7: *“Ja, kijk, dat zijn natuurlijk gewoon gesprekken zoals wij die nu ook met elkaar voeren en dan worden niet opgenomen, zeg maar. En in de ideale situatie is dat gewoon inderdaad, In de Tweede Kamer, op de werkkamer van het Kamerlid of het Kamerlid komt bij ons op bezoek. Dat kan ook. We gaan wel een terugkoppelen aan leden van goh, we hebben ongeveer dit besproken, maar de hele precieze inhoud. Ja, dat stelt een Kamerlid ook niet op prijs en je mag hem of haar natuurlijk ook nooit vastpinnen op je hebt dat toen gezegd je. Zo werkt het natuurlijk niet, hè? Zo een Kamerlid heeft natuurlijk ook een realiteit van een politieke partij waarbinnen hij of zij toch ook moet afstemmen over wat hij of zij mag vinden en daarvoor mag brengen.”*

Wel geeft één van de respondenten aan dat niet altijd alles gedeeld kan worden. Deze reactie wekt de indruk dat er ook op dit punt een grijs gebied is. De onderzoeker vraagt zich af hoe het zit met vertrouwelijke informatie die het publiek belang schaadt. En wie bepaalt wanneer een kwestie dusdanig belangrijk is dat het standpunt erover openbaar gemaakt moet worden.

Respondent 8: *“Je hebt ook gesprekken op het ministerie die vertrouwelijk zijn, omdat ze soms zijn ze gewoon vertrouwelijk omdat, en dat geldt voor ons wat minder, maar bijvoorbeeld voor zeker voor bedrijven, omdat er gewoon bedrijfsspecifieke zaken over tafel gaan. Die zijn gewoon concurrentiegevoelig, die mogen niet eens publiek gedeeld worden. Dit kan ook niet geboekt worden. Maar er zijn ook ja, wij praten ook met journalisten. Dat leggen we ook niet gelijk op tafel. Is dat erg? Nee, denk ik. Maar we moeten uiteindelijk moeten wij over in een breedte wat we doen, moeten we zo transparant mogelijk kunnen zijn wat we doen en waarom we doen en wat voor keuzes we maken.”*

Hieruit valt op te maken dat standpunten over de belangrijke kwesties breed gedeeld worden. Echter, enkele respondenten geven ook aan dat niet alles direct op tafel wordt gelegd of openbaar wordt gemaakt. Slechts één respondent zegt dat diens organisatie volledige openheid geeft. Dat openheid over belangrijke kwesties in vijf van de negen interviews wordt benoemd, geeft aan dat ruim de helft van de respondenten dit punt van belang vindt. Uit het antwoord van respondent 7 en 8 blijkt ook dat geen volledige openheid wordt gegeven, in ieder geval niet direct. Respondent 8 benoemt ook dat dit niet erg is, zolang men maar in de breedte zo transparant mogelijk bent over wat men doet en waarom men bepaalde keuzes maakt. Respondent 7 benoemt dat dit ook niet gek is, omdat een Kamerlid zich ook bevindt in de realiteit van een politieke partij en daar ook over af moet stemmen. De theorie lijkt hier overwegend aan te sluiten bij de praktijk.

4.2.4. Transparantie over organisatie, werkzaamheden en doelen

Bij dit punt gaat het erom dat lobbyisten duidelijk zijn over voor welke organisatie ze lobbyen, wat hun werkzaamheden zijn en wat de beoogde doelen zijn waarvoor ze lobbyen.

In vier van de negen interviews zijn uitingen gedaan die refereren aan dit punt. In het totaal zijn er 11 uitingen onder dit punt gecodeerd, allemaal in lijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *transparantie over organisatie, werkzaamheden en doelen* zijn te vinden in tabel 8.

Tabel 8

Codeerresultaten Transparantie over organisatie, werkzaamheden en doelen

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	2	2	1	6	-	-	-	-	-	11
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	2	2	1	6	-	-	-	-	-	11

Enkele voorbeelden van de uitingen in lijn met de theorie staan hieronder.

Respondent 4b: *“Je moet eerlijk zijn. Over wie voor wie je werkt. Je moet eerlijk zijn over wat je doel is en ook wat je eigenbelang is.”*

Respondent 2: *“Ik zie, dus ik zie dus wel eens mensen naar lobbyisten ook naar mijn idee niet ethisch en transparant optreden. Waarom? Omdat ze niet volledig duidelijk zeggen namens wie ze spreken. Dat gebeurt ook regelmatig. Dus dan is het voor de ontvangende partij van ambtenaars niet duidelijk namens wie de informatie aangeboden wordt. Dat vind ik ontransparant.”*

Respondent 1: *“Als ik een afspraak maak met Kamerleden weten ze waarvoor waarover ik kom praten.”*

Hieruit valt duidelijk op te maken dat de respondenten in overeenstemming met de theorie spreken, bovendien geven twee respondenten aan het onethisch te vinden wanneer lobbyisten niet handelen in lijn met de theorie. Dit sluit aan bij de bevindingen van Barron & Skountridaki (2022) dat lobbyisten open moeten zijn over de belangen die zij vertegenwoordigen.

Het feit dat slechts vier respondenten uitingen hebben gedaan, ondanks dat ze allen in lijn zijn met de theorie, lijkt het dit punt niet onomstotelijk te onderschrijven. Daarbij wel de kanttekening dat de respondenten die het punt noemden, alleen in uitingen deden in lijn met de theorie en dat de overige zes respondenten het punt geheel niet hebben genoemd. Daaruit kan niet worden geconcludeerd dat deze zes het oneens zijn met dit punt, maar wel dat het geen punt is dat zij belangrijk genoeg vinden om te noemen in de context van het interview.

4.2.5. Transparantie samengevat

Voor alle vier de punten uit de operationalisatie van de variabele *transparantie* geldt dat de verzamelde data voornamelijk uitingen in lijn met de theorie bevat. Open communicatie en delen van informatie worden duidelijk onderschreven als kenmerken van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist aangemerkt. Openbare standpunten en transparantie over werkzaamheden worden in minder interviews en minder in aantal genoemd. Toch zijn ook hier de gedane uitingen in lijn met de theorie. De vier punten worden dus niet of nauwelijks tegengesproken en wel onderschreven. En daarmee is het belang van de variabele transparantie als kenmerk van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist onderschreven.

4.3. Consistentie

De variabele consistentie bestaat in het operationeel framework uit vier onderdelen; houden aan professionele codes, gelijke boodschap aan interne en externe stakeholders, kenbaar maken als standpunt afwijkt van het netwerk en lobby in lijn met universele principes en waarden.

4.3.1. Houden aan professionele codes

Het houden aan professionele codes houdt in dat lobbyisten zich houden aan bijvoorbeeld gedragscodes, handvesten of andere verklaringen van visie, waarden en leidende principes in de beroepsgroep. Genoemd door de respondenten zijn lidmaatschap bij Transparency International en de gedragscode van de Beroepsvereniging Voor Public Affairs.

Dit punt is in zes van de negen interviews genoemd. In het totaal zijn 12 uitingen op dit punt gecodeerd; 11 in lijn met de theorie, 1 in strijd ermee. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *houden aan professionele codes* zijn te vinden in tabel 9.

Tabel 9*Codeerresultaten Houden aan professionele codes*

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	2	1	2	4	1	-	-	1	-	11
In strijd met theorie	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Totaal	2	1	3	4	1	-	-	1	-	12

Elk van deze zes respondenten had tenminste één uiting in lijn met de theorie. Vijf daarvan hadden uitsluitend uitingen in lijn met de theorie. Enkele voorbeelden:

Respondent 1 vindt het goed dat er een beroepscode is en kan zich vinden in de regels:

Respondent 1: *“Die beroeps die gedragscode is wel goed wat daarin staat [...] Dat zijn 5 principes. Werken volgens de hoogste normen van professionaliteit, integriteit, vertrouwelijkheid, persoonlijk gedrag, eerlijk, betrouwbaar in hun professionele contacten met politici, ambtenaren. Respecteren de gebruiker, de codes van de opdrachtgevers, klanten, collega's. Houden u zich aan de wet en regelgeving. Respecteren de regels van het Handvest naar letter en naar geest. Hier het eerste artikel, openheid en integriteit spreekt altijd de waarheid. Over wie hij of zij is en voor wie hij of zij werkt en welke belangen hij of zij vertegenwoordigt”*

Respondent 3 benoemt dat iemand ook aangesproken wordt als deze de code niet naleeft:

Respondent 3: *“Maar in principe is het integriteitscode van de beroepsvereniging helder en als je lid bent en je doet iets fout, je loopt tegen de lamp, word je gewoon ter verantwoording geroepen.”*

Respondent 5: *“Wij zijn bijvoorbeeld als lobbykantoor ook lid van Transparency International. Ik weet niet of jullie dat al kennen, dat is misschien al leuk om naar te kijken. Ze hebben ook een rapport uit gebracht met 5 voorwaarden voor eerlijke, transparante lobby.”*

Eén respondent had naast 2 uitingen in lijn met de theorie ook een uiting in strijd ermee. Zo benoemt respondent 3 dat als een lobbyist geen lid is van de BVPA en zich niet houdt aan de code, deze nog steeds kan blijven werken in het beroepsveld. Mocht de lobbyist toch met naam en toenaam in de krant komen, stelt de respondent voor om voortaan diens meisjesnaam te voeren.

Respondent 3: *“Er is een gedragscode, maar als je niet lid bent van de beroepsvereniging, kan jij doen wat je wil, weet je ja, als jij alleen je ziet het zowel die van rambam als die van fenedex zijn alle twee pineut geweest en nu zijn allebei door de mangel gegaan. En goed, die eerste loopt nog steeds rond, krijgt opdracht naar opdracht, dus die heeft niet. Die heeft er niet onder geleden, want zijn naam was eigenlijk alleen in het lobby wereldje bekend en die tweede stond met naam en toenaam in en bureau naam in de krant. Ja, dan kun je wel, zou ik toch gaan twijfelen of je die dus een switch moet maken en misschien je meisjesnaam moet gaan voeren of zo? Ik weet het niet.”*

Het feit dat alle zes respondenten uitingen hebben gedaan die in lijn zijn met de theorie, onderschrijft dit punt. Dat slechts één respondent slechts één uiting had in strijd met de theorie, maar zelf zich wel lijkt te houden aan de code, lijkt een verdere aanwijzing dat de respondenten dit punt onderschrijven als een belangrijk kenmerk van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Dat twee respondenten het punt niet noemen, duidt er wel op dat het punt niet bij alle Nederlandse lobbyisten direct als belangrijk punt voor de geest staat. Dit komt mogelijk omdat het niet bij iedereen bekend is dat er een code is voor lobbyisten. Een register en gedragscode, zoals de European Transparency Initiative, zou hierbij kunnen helpen, zoals is gebleken uit het onderzoek van Barron & Skountridaki (2022).

4.3.2. Gelijke boodschap aan interne en externe stakeholders

Dit punt gaat over een gelijke boodschap voeren voor interne en externe stakeholders. Hier hoort bij dat er geen verschillende berichten worden gestuurd naar interne en externe stakeholders en men dient open te zijn over het ontwikkelen van standpunten en posities.

In twee van de negen interviews zijn in totaal 3 uitingen gedaan die onder dit punt zijn gecodeerd. Alle drie de uitingen zijn in lijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *gelijke boodschap aan interne en externe stakeholders* zijn te vinden in tabel 10.

Tabel 10

Codeerresultaten Gelijke boodschap aan interne en externe stakeholders

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	-	2	-	-	1	-	-	-	-	3
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	2	-	-	1	-	-	-	-	3

Eén respondent noemt 2 punten:

Respondent 2: *“Ik vind altijd dat het beste werkt om als je op dossiers competitie hebt concurrentie hebt, dat je het gewoon duidelijk uitspreekt. Want dan weet iedereen waar we aan toe zijn. [...] Wij weten wat we kunnen verwachten van het nieuwe beleid, dus daar is in die zin een win-win. Dat is een draai. Je kunt bij elkaar peilen hoeveel draagvlak er is en met sommige dingen ben je het niet eens, maar dan kun je publiekelijk afstand van nemen of bezwaar tegen uitspreken. Dat is het voordeel dat je er allebei bij hebt.”*

De andere respondent die dit punt benoemt, heeft het over de openheid vanuit de coalitieonderhandelingen en dat dit altijd achter de schermen gebeurt.

Respondent 5: *“Ja, en ook bijvoorbeeld ook de brief gestuurd over openheid van coalitieonderhandelingen. Dat gebeurt ook altijd achter de schermen, maar waarom moet dat eigenlijk? Kan je niet gewoon open bespreken over de brieven die je binnenkrijgt. Is natuurlijk met dividendbelasting ook heel interessant. Waar komt dat opeens vandaan. Het stond nergens. Wie heeft dat dan ingebracht?”*

Respondent 5 geeft de coalitieonderhandelingen als voorbeeld, waarbij deze onderhandelingen achter de schermen plaatvinden. Gevolg hiervan is dat externe stakeholders alleen het eindresultaat van de

onderhandelingen te horen krijgen, maar niet welke punten door welke partij zijn ingebracht aan het begin van de onderhandelingen. De interne stakeholders die dit wel weten, hebben daarmee een andere boodschap dan de externe stakeholders. Respondent 5 vraagt zich af waarom deze informatie niet gewoon openbaar kan zijn.

Het feit dat elke uiting die onder dit punt is gecodeerd, in lijn is met de theorie, lijkt een aanwijzing dat dit punt een kenmerk is van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Echter, dat dit punt in slechts twee van de negen interviews is genoemd, lijkt het belang ervan in twijfel te trekken. De verzamelde data lijkt dit punt niet te onderschrijven als belangrijk kenmerk.

4.3.3. Maken kenbaar als standpunt afwijkt van het netwerk

Wanneer een organisatie onderdeel is van een netwerk, maar een ander standpunt heeft dan de rest van het netwerk, dient de organisatie dit kenbaar te maken.

In slechts één van de negen interviews zijn uitingen gedaan die onder dit punt zijn gecodeerd. Door deze respondent zijn twee uitingen gedaan, beide in lijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *maken kenbaar als standpunt afwijkt van het netwerk* zijn te vinden in tabel 11.

Tabel 11

Codeerresultaten Maken kenbaar als standpunt afwijkt van het netwerk

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2

Op de volgende pagina staan de voorbeelden die door de respondent genoemd zijn op dit punt:

Respondent 7: *“Ja, dat is natuurlijk een heel netwerk en dat doe ik op mijn niveau met de lobbyisten. Dat doet mijn directeur op haar niveau met de bestuurders. Dat doen de beleidsmensen onderling, hè? Dus we zitten ook met elkaar in allerlei overleggen en samenwerkingsverbanden, hè? Dus iedereen zit te pingpongen op verschillende tafels en de ene keer is het die samenstelling van partijen en de andere keer weer die samenstelling van partijen, dus dat zou ik wel een keer kijken van goh. Hè wat is kansrijker? Wie zegt wat in de media? Oh, dat is ook iets wat wij vinden. Nou gaan we soepel op en contact leggen van goh, is dat iets wat we samen moeten gaan vragen of hè, waarom zeggen jullie dat nou? Want dat vinden wij helemaal niet. Ja, dat kan ook dat we ook soms doen, hè? De ene week op het ene onderwerp naast elkaar staan en op een ander onderwerp iets heel verschillends vinden, hè? Dus dat is ook dynamiek die er natuurlijk is.”*

Respondent 7: “[...] Vooral op medisch-ethische kwesties. En ik heb ook [organisatie naam] als lid organisatie en dat is een ja, een organisatie met een christelijke grondslag. Ja, die staan anders in de thema's rondom levenseinde of geboorte bijvoorbeeld. Dus dat dat vraagt ook gewoon wel om dialoog met elkaar, dus we hebben ook speciale werkgroepen die dan op dat soort thema's bij elkaar komen en dan kijken, wat zijn dan wel de gemene delers? Nou, dan kom je toch vaak uit op goede informatie, zodat een patiënt ja weloverwogen keuze kan maken. Hè, dus dat dat is, het is zoeken naar van hè? Wat kunnen we dan wel gezamenlijk vinden en zeggen.”

Het feit dat dit punt slechts in één van de negen interviews is genoemd, is een sterk signaal dat de meeste respondenten dit punt niet (uit zichzelf) herkennen als kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.3.4. Lobby in lijn met universele principes en waarden

Dit punt houdt in dat een lobbyist dient te lobbyen in lijn met universele principes en waarden. Hieronder valt dat men maatschappelijk verantwoord onderneemt en dat men handelt in lijn met gedragscodes en waarden van diens organisatie en/of sector.

In slechts één van de negen interviews zijn uitingen gedaan die onder dit punt zijn gecodeerd. Door deze respondent zijn twee uitingen gedaan, beide in lijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *lobby in lijn met universele principes en waarden* zijn te vinden in tabel 12.

Tabel 12

Codeerresultaten Lobby in lijn met universele principes en waarden

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2

Respondent 7: “Wacht ik heb er nog wel een punt over. We hebben ook een gedragscode bij ons, namelijk dat we niet en wij onze leden geen geld mogen aannemen van onze organisaties. Denk ook een hele belangrijke hierin. Hè, dat het echt transparant is, wij lobbyen namens patiënten niet ingegeven door fabrikanten of hè.”

Respondent 7: “Dat is wel voor patiëntenwereld gewoon heel belangrijk omdat, hè? Die trend was er wel hè, dat de kleinere verenigingen ook omdat ze gewoon zo weinig middelen hebben. Ja dan ook toch wel geld aannemen van farmaceutische ja en die hebben daar gewoon wel natuurlijk belang bij hè? Die vinden het heel fijn als je met hen op goede voet staat en ja, die proberen jou dan toch wel te beïnvloeden.”

De organisatie van de respondent is er voor patiënten en heeft daarom in de gedragscode staan dat ze geen geld aan mogen nemen van farmaceuten en ook niet mogen lobbyen voor medicijnen. Hiermee ondersteunen zij het punt dat zij alleen lobbyen in lijn met universele waarden en principes. De gedragscode is ingevoerd omdat kleinere verenigingen met schaarse middelen zich in het verleden

wel lieten verleiden tot het aannemen van geld van farmaceuten. De gedragscode helpt om dit maatschappelijk onverantwoorde gedrag te ontmoedigen.

Het feit dat dit punt slechts in één van de negen interviews is genoemd, is een sterk signaal dat de meeste respondenten dit punt niet (uit zichzelf) herkennen als kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.3.5. Consistentie samengevat

Van de vier punten waarmee de variabele *consistentie* is geoperationaliseerd, wordt alleen het houden aan professionele codes door de respondenten veelvuldig genoemd en onderschreven. De overige drie punten worden slechts zeer beperkt genoemd in de interviews. Wel zijn alle uitingen die over deze drie punten zijn gedaan in lijn met de theorie. Uit de data komt dus niet sterk naar voren dat deze drie punten direct voor de geest staan bij de respondenten wanneer zij worden bevraagd over de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Maar het gebrek aan uitingen in strijd met de theorie staat ook niet toe deze punten te verwerpen. De variabele *consistentie*, zoals op basis van de gebruikte literatuur geoperationaliseerd in dit onderzoek, wordt door de respondenten niet met dezelfde overtuiging onderschreven als bijvoorbeeld de variabele *legitimiteit*, maar kan ook niet worden verworpen als belangrijk kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.4. Verantwoording

De variabele *verantwoording* bestaat in het operationeel framework uit vier onderdelen; Het uitleggen van de reden achter stap/standpunt aan stakeholders, het informeren van cliënten of collega's over illegale activiteiten, het weigeren van uitvoeren van illegale activiteiten en tot slot het aangeven illegale activiteiten bij autoriteiten.

4.4.1. Uitleg reden achter stap/standpunt aan stakeholders

Een organisatie dient aan de stakeholders uit te kunnen leggen wat de reden achter een stap of standpunt is. Een organisatie moet verantwoording kunnen afleggen over diens acties.

In vijf van de negen interviews zijn uitingen onder dit punt gecodeerd. In het totaal zijn 5 uitingen gecodeerd, alle in lijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *uitleg reden achter stap/standpunt aan stakeholders* zijn te vinden in tabel 13.

Tabel 13

Codeerresultaten Uitleg reden achter stap/standpunt aan stakeholders

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	-	-	1	1	-	1	-	1	1	5
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	-	1	1	-	1	-	1	1	5

Respondent 3: "Wij hebben ook richting onze leden verantwoording af te leggen."

Respondent 8: *“De vereniging is ingewikkeld. Elk bedrijf heeft zijn eigen bedrijfsdoel en in zo'n bedrijf is natuurlijk allemaal politiek, dus er zit ook wel allemaal subdoelen in zo een bedrijf wat je zo werkt dat ook en mensen hebben doelen. Je probeert zoveel mogelijk en dat is echt wel een taak van een branche, dus zeker van de directeur en een voorzitter om te zoeken naar het gemeenschappelijke belang en het gemeenschappelijke belang verder te brengen. En dan moet je altijd heel goed oog voor houden. Je bent voor een heel belangrijk deel ook bezig met je achterban en helemaal niet met die buitenwereld. Om je achterban op één lijn te houden, is dit nog de lijn en proeven we de lijn nog.”*

Respondent 4B benoemt dat het belangrijk is, maar onderschrijft niet of diens eigen organisatie zelf dit ook doet:

Respondent 4B: *“Voor een heleboel bedrijven is het natuurlijk belangrijk dat de organisaties waar je mee werkt dat die eigenlijk weten waar je mee bezig bent en wat je doet”*

Respondent 9 geeft een aantal voorbeelden van manieren waarop diens organisatie dit kenbaar maakt:

Respondent 9: *“Het risico natuurlijk, als je hier zo in Den Haag zit, is dat je dat mensen denken van ja waar ze nu eigenlijk mee bezig. En dus dan vertelt ja, we zijn aan het praten met politici en het zegt mensen niet zo heel veel, dus je moet continu ook mensen meenemen In het verhaal wat wij hier doen. Dus dat zijn inderdaad nieuwsbrieven, filmpjes, websites, noem maar op richting de leden dat ze weten wat er hier gebeurt.”*

Het feit dit punt in meer dan de helft van de interviews is genoemd en elke uiting in lijn is met de theorie, is een voorzichtige onderstreping van de theorie. Echter, dat het punt in vier van de negen interviews niet is genoemd en dat het punt in elk van de overige interviews slechts éénmaal is genoemd, onderschrijft niet dat de respondenten dit een belangrijk kenmerk van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist vinden. De data lijken de theorie niet te weerleggen, maar overtuigt ook niet van het belang van dit punt.

4.4.2. Informeren cliënten of collega's over illegale activiteiten

Het informeren van cliënten of collega's over illegale of ongepaste activiteiten. Dit kan zowel interne, ethische of juridische zaken omvatten.

In slechts één van de negen interviews is één enkele uiting gedaan die onder dit punt zijn gecodeerd. Deze uiting is in lijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *informeren cliënten of collega's over illegale activiteiten* zijn te vinden in tabel 14.

Tabel 14*Codeerresultaten Informeren cliënten of collega's over illegale activiteiten*

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1

De respondent spreekt zelfs uit dit als een collectieve verantwoordelijkheid te zien van lobbyisten:

Respondent 8: *“eigenlijk vind het altijd wel een paar mensen die inderdaad kwaad willen en die zoeken hun weg altijd wel [...] ook lobbyist dan of om aan te tonen van hé jongens moet je kijken wat er hier gebeurt. Het kan niet door de beugel. Ja, Dat is een soort collectieve verantwoordelijkheid.”*

Deze enige uiting die onder dit punt is gecodeerd, komt overeen met de bevindingen van Barron & Skountridaki (2022) dat lobbyisten elkaar erop dienen aan te spreken wanneer er sprake van illegale activiteiten.

Echter, het gebrek aan uitingen aangaande dit punt in acht van de negen interviews is een sterk signaal dat de respondenten dit punt niet uit zichzelf herkennen als kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.4.3. Weigeren uitvoer van illegale activiteiten

Een maatschappelijk verantwoorde lobbyist dient te weigeren wanneer een client of organisatie diegene vraagt illegale activiteiten uit te voeren. Een lobbyist dient er dus ook goed van op de hoogte te zijn welke activiteiten illegaal zijn.

In twee van de negen interviews zijn uitingen gedaan die onder dit punt zijn gecodeerd. In totaal zijn twee uitingen gedaan, beide zijn in lijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *weigeren uitvoer van illegale activiteiten* zijn te vinden in tabel 15.

Tabel 15*Codeerresultaten Weigeren uitvoer van illegale activiteiten*

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2

In de beide uitingen spreken de respondenten zich duidelijk uit tegen het uitvoeren van twee specifieke illegale activiteiten:

Respondent 5: *“Dus dat je ja, dat je niet dat je niet mensen omkoopt ofzo.”*

Respondent 7: “Daar zijn ook afspraken over wat een patiëntenvereniging wel of niet op social media mag zeggen. Bijvoorbeeld, hè, je mag daar niet een interview plaatsen met die patiënt gebruikt dat medicijn en dat werkt tot zoveel past. Je mag niet dat dat specifieke medicijn dan noemen, hè? Dus daar zijn ook allerlei afspraken over. Kan je zelfs een boete krijgen volgens mij?”

Het gebrek aan uitingen aangaande dit punt in zeven van de negen interviews is een sterk signaal dat de respondenten dit punt niet uit zichzelf herkennen als kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Het feit dat twee respondenten het punt wel noemen en in lijn antwoorden met de theorie, is een voorzichtige aanwijzing dat enkele Nederlandse lobbyisten dit punt wel als relevant zien voor de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.4.4. Aangeven illegale activiteiten bij autoriteiten

In geen van de negen interviews zijn uitingen gedaan die onder dit punt zijn gecodeerd.

Het gebrek aan uitingen aangaande dit punt is een sterk signaal dat de respondenten dit punt niet uit zichzelf herkennen als kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.4.5. Verantwoording samengevat

Van slechts één van de vier punten waarmee de variabele *verantwoording* is geoperationaliseerd, is in meer dan de helft van de interviews uitingen gedaan door de geïnterviewde respondenten. De overige drie punten zijn niet of nauwelijks door de respondenten genoemd. Het punt dat wel is genoemd, uitleg reden achter stap/standpunt aan stakeholders, is slechts vijfmaal genoemd. Op basis van de geanalyseerde data lijkt de variabele *verantwoording*, zoals op basis van de gebruikte literatuur geoperationaliseerd in dit onderzoek, niet door de respondenten te worden onderschreven als belangrijk kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Daarbij voelt de onderzoeker zich genooddaakt op te merken dat het op de hoogste stellen over, weigeren van een aangeven van illegale activiteiten door de respondenten mogelijk als dusdanig evident wordt geacht dat het niet in hen opkwam om het te noemen tijdens de interviews. Vervolgonderzoek zou dit kunnen uitsluiten.

4.5. Gelegenheid

De variabele *gelegenheid* bestaat in het operationeel framework uit drie onderdelen; het onderzoeken van risico's en voordelen voor samenwerking met andere organisaties voor publiek belang of gezamenlijke zorg, identificeren toegangspunten voor collectief lobbyen, samenwerking met maatschappelijk middenveld voor hogere normen en verantwoordingsplicht.

4.5.1. Onderzoeken samenwerking met andere organisaties

Bij dit punt gaat het erom dat organisaties onderzoeken of er voordelen of risico's zitten aan samenwerken op bepaalde issues en vervolgens gaan samenwerken, wanneer dit ten gunste is van het publieke belang of er een gezamenlijke zorg is bij een gedeelde verantwoordelijkheid of gedeeld probleem.

In zeven van de negen interviews zijn uitingen gecodeerd onder dit punt. In het totaal zijn 21 uitingen gecodeerd, 20 in lijn met de theorie en 1 die de theorie tegenspreekt. Elk van de zeven heeft meer uitingen in lijn met dan in strijd met de theorie gedaan. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *onderzoeken samenwerking met andere organisaties* zijn te vinden in tabel 16.

Tabel 16*Codeerresultaten Onderzoeken samenwerking met andere organisaties*

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	1	5	2	-	1	-	4	4	3	20
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Totaal	1	5	2	-	1	-	4	5	3	21

Enkele voorbeelden:

Respondent 2: *“En dan kun je zeggen van hé, wij gaan aan tafel zitten met jou als partij op de belangen die overeenkomen. De belangen die botsen, die lossen we op onze eigen manier al wel op. Dat is hoe je transparant lobbyt.”*

Respondent 3: *“Nou ja, je wil, je hebt twee, je hebt dat, die kun je op twee manieren beantwoorden. Eerste plaats moet je met je stakeholders altijd zorgen dat je kijkt of je coalities kan sluiten hè? Dus dat ik denk dat het allerbelangrijkste is bij lobbyen is dat je altijd kijkt samen sta je sterker staat gewoon bijvoorbeeld richting de politiek sterker. Als je met een coalitie van belangenpartijen reageert op iets. Het dus dat het aan de ene kant; waarom je het belangrijk is met je stakeholders, je stakeholders te managen zijn maar zeggen. En aan de andere kant is het ook wel belangrijk dat je weet wat ze denken en hoe ze staan, hè. Dus als je bijvoorbeeld ik noem even wat nu in bestuurlijke hoofdlijnen akkoord wil sluiten, want dan nu in de zorg heel actueel is, dan betekent dat je moet weten, hoe staan de andere partijen erin? En dan heb je natuurlijk ook nog als je kijkt van als je dan een stakeholder wil beïnvloeden, dan moet je dan moet je, dan moet je ze kennen, dus dan moet je weten wat willen ze, waarom willen ze dat, is er een verborgen agenda, wie zijn hun coalitiepartners? Hoe kunnen we win-win creëren?”*

Respondent 9: *“Tegenwoordig steeds belangrijker coalities smeden, want er zijn zoveel belangenclubjes, dat je moet eigenlijk kunnen zeggen, nou, het hele organisatie, de hele sector staat hier achter. Je ziet dat heel goed met de groene 11, dat zijn de 11 groene klimaat clubjes. Dus Greenpeace en zo zit erin nu precies wel allemaal, maar die zijn gebundeld als de Groene 11 en die vertegenwoordiger daarmee bijna die hele dat hele belang.”*

Respondent 7: *“Nee duidelijk zijn gewoon. Het zijn verschillende organisaties die ook soms een andere stijl hebben. Dat, ja. Ja en ook wel een andere achterban deels, maar ook een deel leden die van allebei lid zijn bijvoorbeeld, hè, dus dat is ook alweer interessant en we ook thema's wordt gewoon afgesproken hebben van nou hè? Op geneesmiddelen zijn wij altijd in de lead, bijvoorbeeld WMO zijn zij in de lead nou dan, hè? Dus dat is ook wel makkelijker. Als je gewoon weet nou die partij in principe die voert de toon en we kijken of we willen aansluiten of dat het nog nuances hebben die we graag meegenomen hebben. Maar dan zijn zij of wij in principe de woordvoerder. En dan heb je ook niet dat ingewikkeld gedoe dat je net op een detail elkaar in de wielen rijdt of ja, dus dan moeten we gewoon achter de schermen goed afstemmen dat is heel belangrijk. Ja, en soms zijn we het gewoon ook wel eens niet eens. Ja.”*

Eén respondent had naast uitingen in lijn met de theorie ook een uiting in strijd ermee. De respondent geeft aan dat voor meerdere organisaties het samenwerken slechts een “schakeltje” is in hun totale lobbystrategie en dat eigenbelang de drijfveer achter samenwerking is en niet het publiek belang of een gedeeld probleem of gedeelde verantwoordelijkheid. De uiting was het antwoord op de vraag “In hoeverre lobbyen uw verenigingsleden ook los van [organisatienaam]?”.

Respondent 8: *“Allemaal, ja, zeker de grote bedrijven weet je bij ons; [organisatie namen]. Dezelfde echt, echt wereldspelers. Die hebben allemaal hele professionele Public Affairs afdeling en wij zijn een schakeltje in hun in hun lobby strategie en niet andersom. En dat is ook, dat is ook ons, daar zijn we ook voor ook. En wij verhouden ons ook weer tot VNO-NCW, wij zijn lid van VNO-NCW. En onze bedrijven zijn voor een deel lid van VNO-NCW. Ja, die moeten we ook weer in die schakel betrekken.”*

Het feit dat dit punt in zeven van de negen interviews wordt genoemd en voornamelijk in lijn met de theorie, wijst erop dat het merendeel van de respondenten dit punt onderschrijft als kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Belangrijke opmerking is hierbij wel dat deze lobbyisten vinden dat ze vanuit de organisatie waar zij voor werken, sowieso werk doen vanuit het publiek belang en er dus niet speciaal bij stilstaan om voor het publiek belang te lobbyen. Nu is dat ook niet per definitie nodig bij dit punt.

4.5.2. Identificeren toegangspunten voor collectief lobbyen

Er is sprake van dit punt wanneer het relevant is om collectief te lobbyen voor een bepaald issue. Dit om ervoor te zorgen dat de regelgeving die eruit voortvloeit, geschikt is voor het beoogde doel. Het betreft zaken die het algemeen belang dienen, zoals bijvoorbeeld milieu-issues.

In vijf van de negen interviews zijn uitingen gecodeerd onder dit punt. In totaal zijn 10 uitingen gecodeerd, allemaal in lijn met de theorie. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *identificeren toegangspunten voor collectief lobbyen* zijn te vinden in tabel 17.

Tabel 17

Codeerresultaten *Identificeren toegangspunten voor collectief lobbyen*

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	3	-	-	-	1	1	4	1	-	10
In strijd met theorie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	3	-	-	-	1	1	4	1	-	10

Enkele voorbeelden waarin respondenten issues noemen waarvoor zij collectief hebben gelobbyd met andere organisaties:

Respondent 1: *“Dat is wat al die organisaties met wie wij samenwerken, die willen hetzelfde, namelijk dat Egypte wordt aangesproken op de mensenrechtensituatie.”*

Respondent 6: *“Ja als ik meer denk aan stakeholders, dan is het meer van hè. Hoe kan ik andere partijen gebruiken of kan je dingen samen bereiken? Ja bij de beleidsvorming van de overheid. Dus je hebt nu bijvoorbeeld een wet burgerschap die in de Tweede Kamer bijna ligt. Daar ligt nu bij de Raad van State ter advies en het hele trekker voor proberen dus te beïnvloeden hoe die burgerschapsopdracht straks in de scholen is en of die wel heel dicht bij bijvoorbeeld het openbaar onderwijs ligt en is altijd anders dan bijvoorbeeld bij het gereformeerd onderwijs, die heeft andere belangen, wij zitten meer op mensenrechten ook bijvoorbeeld. Dus dan kijk je ook naar de partijen die daarmee samenhangen. Wij zitten samen ook in een platform. Mensenrechteneducatie met Commissie van de Rechten van de Mens en Amnesty en Defence for Children, voornamelijk bekend nu van het kinderpardon waarin je samen kijkt van hé, hoe kunnen we nou die beïnvloeding naar eerst de wet schrijvers zo doen dat je als een soort blok daarop kan invloed uitoefenen, je hebt die manier. Je probeert enerzijds meer samen te doen aan de andere kant ook weer los van elkaar, omdat wij meer onderwijs ingang hebben en zijn meer een andere kant via de mensenrechten.”*

Respondent 7: *“Ja om toch met elkaar tot goede oplossingen komen die voor iedereen ook ja werken in de praktijk. Wij kunnen wel wat roepen en wat vinden, maar als huisartsen daar geen zin in hebben of ja belemmeringen ervaren, gaat het er niet morgen komen. Nee, het is ook belangrijk om met elkaar te kijken van goh, hè, hebben we ook gemeenschappelijke uitgangspunten en nou, wat hebben we daar dan voor nodig van de politiek én kun je dat dan samen gaan vragen? Hè? En ook ook politiek is ook eerder geneigd om iets voor je op te pakken als je hebt vanuit meerdere invalshoeken vraagt, hè, dus dat zij zien én patiënten willen het én zorgverzekeraars willen én ook de artsen willen het. Dan is het wel breed gedragen belangrijk punt, dan moeten we dat gewoon met elkaar gaan regelen.”*

Dat dit punt in meer dan de helft van de interviews is genoemd en alle uitingen in lijn zijn met de theorie, lijkt het belang van dit punt voorzichtig te onderstrepen. Echter, dat het punt in bijna de helft van de interviews niet is genoemd en in vijf interviews slechts tienmaal is genoemd, lijkt juist een

indicatie dat de respondenten dit niet onomstotelijk een belangrijk kenmerk van een maatschappelijk verantwoorde lobbyist vinden. De data overtuigen niet van het belang van dit punt, maar laten het punt ook niet verwerpen.

4.5.3. Samenwerking met maatschappelijk middenveld voor hogere normen en verantwoordingsplicht

Professionele organisaties dienen bij dit punt samen te werken met het maatschappelijke middenveld of burgergroepen om standaarden, transparantie of verantwoordingsplicht te verhogen bij de overheid.

In twee van de negen interviews zijn uitingen gecodeerd onder dit punt. Twee uitingen in lijn met de theorie bij de ene respondent en één uiting in strijd met de theorie bij de andere respondent. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *Samenwerking met maatschappelijk middenveld voor hogere normen en verantwoordingsplicht* zijn te vinden in tabel 18.

Tabel 18

Codeerresultaten Samenwerking met maatschappelijk middenveld voor hogere normen en verantwoordingsplicht

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
In lijn met theorie	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
In strijd met theorie	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Totaal	-	1	-	-	2	-	-	-	-	3

Hieronder de twee uitingen die in lijn met de theorie zijn gedaan:

Respondent 5: *“Wij hebben ook een stichting, stichting [organisatie naam] en daarbij geven we gratis lobby advies aan burgers die iets in de gemeente willen doen. Dus daarin zie ik wel echt een direct. Nou ja, onmisbaar vind ik wel een heel groot woord, maar wel zie je wel dat het echt toegevoegde waarde is omdat sommige mensen gewoon überhaupt niet weten dat ze hun belang kunnen vertegenwoordigen. En het relatief makkelijk kan, als je weet hoe het hoe het spelletje gespeeld wordt, en wat niet werkt. Dan is het redelijk makkelijk om in ieder geval ja, in ieder geval je belang naar voren te brengen of het dan aankomt is natuurlijk een tweede.”*

Respondent 5: *“Ja, dus gemakkelijk ook ja en we weten ook gewoon waar je ongeveer moet zijn. En ja. Dat is iets makkelijker, dus wij, ja, wij kunnen wel helpen om mensen. Voor die mensen om de ingang te vinden. Ja, dat denk ik wel. Ja.”*

Respondent 2 is van mening dat er reeds sprake is van voldoende hoge normen en verantwoordingsplicht middels de bestaande beroepscode en de beroepsvereniging die schenders ervan daarop aanspreekt. Het ontbreken van de noodzaak voor hogere normen en verantwoordingsplicht maakt samenwerking om dit te bewerkstelligen overbodig.

¹ Tot dit punt is het citaat gecodeerd als *houden zich aan professionele codes*. Dit is toegevoegd aan het citaat om de leesbaarheid te vergroten.

Respondent 2: “Er is een beroepsvereniging voor Public Affairs. De BVPA heeft een gedragscode waar je je aan hoort te houden en de principes van transparantie en ethisch handelen staan daar al in genoemd, dus voor mij betreft is die code al voldoende en Er zijn meer dan 550 lobbyisten in Nederland zijn lid van die vereniging PA, die kunnen dus ook aan die code gehouden worden als ze daar niet naar handelen, worden ze aangesproken over hun gedrag door de beroepsvereniging.¹ Voor mij is dat wel meer dan genoeg, ja.”

Het standpunt van respondent 2 is opmerkelijk, omdat het haaks staat op de bevindingen uit het onderzoek van Barron & Skountridaki (2022), waaruit blijkt dat hogere normen bijdragen aan het imago van lobbyisten en daarom wenselijk zijn.

Het feit dat dit punt slechts in twee van de negen interviews is genoemd, wijst er niet op dat dit punt door het merendeel van de respondenten wordt herkend als belangrijk kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Dat van de twee respondenten die dit punt noemen, één respondent enkel een uiting in strijd met de theorie heeft en de andere respondent twee uitingen in lijn met de theorie, wijst er verder op dat zelfs als de respondenten dit punt herkennen, ze het niet per definitie eens zijn met de theorie. Bovendien noemt geen enkele respondent de noodzaak voor hogere normen of verantwoordingsplicht. Hieruit valt in ieder geval op te maken dat niet alle Nederlandse lobbyisten dit punt zien als een kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.5.4. Gelegenheid samengevat

Het eerste van de drie punten waarmee de variabele *gelegenheid* is geoperationaliseerd, lijkt duidelijk door de respondenten te worden herkend als kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Het tweede punt wordt in meer dan de helft van de interviews en uitsluitend in lijn met de theorie genoemd. Enkel het laatste punt wordt niet overtuigend benoemd. Het wordt slechts in twee interviews genoemd en ook nog in één van die interviews tegengesproken. Op basis van de geanalyseerde data lijkt de variabele *gelegenheid*, zoals op basis van de gebruikte literatuur geoperationaliseerd in dit onderzoek, slechts ten dele door de respondenten te worden onderschreven als belangrijk kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

4.6. Context

In meerdere interviews zijn uitingen gedaan die verwijzen naar de context waarin de maatschappelijk verantwoorde lobbyist acteert en verwijzen daarmee naar de drie pijlers van Fraussen & Braun (2018). Hoewel dit onderzoek zich richt op de maatschappelijk verantwoorde lobbyist en niet op maatschappelijk verantwoorde lobby als context hiervoor, lijken deze uitingen toch relevant te zijn voor dit onderzoek. Hieronder worden enkele van deze uitingen en hun veronderstelde relevantie behandeld.

4.6.1. Ongelijk speelveld

Er is sprake van een ongelijk speelveld wanneer er een ongelijke organisatiecapaciteit is en een ongelijksoortige beleidscapaciteit (Fraussen & Braun, 2018). Om een gelijk speelveld te krijgen is meer inzicht en dus transparantie nodig. Een lobbyregister kan daarbij helpen (Transparency International Nederland, 2015, 2023; GRECO, 2019; Europese Commissie, 2023). Wel is gebleken uit het Afwegingskader Legitieme Belangenvertegenwoordiging van het instituut Bestuurskunde van de Universiteit Leiden (2022b) dat bij de inrichting van het register, het van belang is na te denken over wat men ermee wil bereiken.

Nederlandse lobbyisten hebben in totaal 31 keer iets gezegd over een ongelijk speelveld, inclusief het al dan niet registreren van lobbycontacten. Er is in alle negen interviews door de respondenten iets gezegd over een ongelijk speelveld. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *ongelijk speelveld* zijn te vinden in tabel 19.

Tabel 19

Codeerresultaten Ongelijk speelveld

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Context	5	2	4	4	1	1	2	4	4	27
Framework-uiting	1	-	-	-	-	-	1	1	1	4
Totaal	6	2	4	4	1	1	3	5	5	31

4.6.1.1. Organisatiecapaciteit & beleidscapaciteit

Het onderdeel adequate informatie kunnen bieden is deels afgedekt in het onderdeel *delen van betrouwbare en accurate informatie* (4.2.2) en voorbeelden en tellingen hierover zijn niet opgenomen in deze paragraaf. Wanneer respondenten dit gedeelte van het kernaspect noemden, kwam niet naar voren of zij dit wenselijk vonden, maar werd in ieder geval bevestigd dat er sprake is van een ongelijk speelveld. Hieronder enkele voorbeelden.

Respondent 3: *“Zolang ze niet meer ondersteuning krijgen, hè? Want dan zit er een ook nog 1 grote filterende laag tussen zolang ze niet meer ondersteuning krijgen, zullen lobbyisten machtig zijn in Den Haag. Daar ben ik van overtuigd en maar dat niet in de negatieve zin, want ja, ze nemen de rol van die ondersteuning voor een groot deel over. Ik heb hier 60 mensen zitten die superveel weten over de zorg en over stelsel, dus als ze iets willen weten, dan kunnen ze het ook hier neerleggen. Dan hoeft die beleidsadviseur niet alles te weten.”*

Respondent 7 noemt in twee citaten dat financiën en mankracht belangrijk zijn voor een gelijk speelveld.

Respondent 7: *“Nou ja, als ik kijk naar de naar de aangesloten leden bij ons, hè? Dat zijn kleine verenigingen. Ik ben een beroepslobbyist en hè, en ik werk met allemaal mensen die gewoon bijna een fulltime baan bij ons kunnen hebben en daarvoor betaald kunnen worden en bepaalde expertise kunnen hebben en ook faciliteiten. Voor die kleinere patiëntenorganisaties is dat helemaal niet zo, hè? Dus die ja zijn afhankelijk van ja, sommige projectsubsidies. En ja, die die kunnen eigenlijk soms maar met 1,5 FTE en een laptop hun werk doen en zijn dus ook heel beperkt in wat zij kunnen bereiken. Ook aan welke tafel ze allemaal kunnen meepraten en ook welke deskundigheid zij ja kunnen hebben. Als zich daarin kunnen ontwikkelen, dus voor hen is het niet een gelijk speelveld. Hè? Dus als je dan kijkt naar de grote zorgverzekeraars en de artsen daar is het natuurlijk gewoon financieel zitten die gewoon veel steviger op hun plek en kunnen daardoor ook soms met meer impact lobbyen, dat is gewoon zo. Ja, nou hebben wij natuurlijk wel een perspectief wat belangrijk gevonden wordt hè? Dus vanuit patiënten perspectief je vinger opsteekt is dat natuurlijk een ander belang dan wanneer een farmaceuten op doet, hè? Dat is maar daar zijn het de Kamerleden ook gevoeliger voor. En hè, dus we zijn we in die zin hebben we wel weer makkelijker een plekje aan de tafel. Maar het is zo. Het is niet voor altijd maar vanzelfsprekend dat al die deskundigheid door de [organisatie naam] en hun leden geleverd kan worden op hetzelfde niveau als zorgverzekeraars, dat misschien met veel meer mensen kunnen doen. Of ja.”*

Respondent 7: *“Maar het helpt wel als je gewoon de mankracht hebt, hè? Dus nou ik, ik kan al die debatten volgen, ik heb tijd om met Kamerleden te praten, maar dat hebben kleinere verenigingen dus niet, hè, dus voor hen is. Als ze dat wel zouden hebben, zouden ze denk ik wel ja ook meer een stem kunnen hebben, hè?”*

4.6.1.2. Lobbyregister

Ook het registreren van lobbycontacten is genoemd in meerdere interviews. Opvallend is dat slechts vier respondenten vinden dat het goed zou zijn als er een dergelijk register zou komen. Daarvan denkt één respondent dat het grotendeels al gebeurt en vinden twee het vooral nodig voor de uitwassen.

Respondent 1: *“Daar door die rotte appels en dat blijft vaak hangen, terwijl de meeste lobbyisten zijn natuurlijk gewoon integer en zo’n lobbyisten register lijkt mij prima. Er wordt ook wel eens gesproken van een soort een soort vastleggen van met welke lobbyisten ambtenaren hebben gesproken?”*

Respondent 5 vindt het een interessant concept en denkt dat het zou helpen om een dergelijk register in te richten met als doel evenredigere belangenvertegenwoordiging.

Respondent 5: *“Nou, we hebben nu best wel een discussie over bijvoorbeeld lobbyregister dat je in ieder geval bijhoudt als beleidsmaker van met wie je gesproken hebt, omdat je zo ook beter ziet met welke belangen je niet gesproken hebt. Volgens mij is het wel echt een interessant concept, maar de beleidsmakers beleidsbepalers die zien er zelf nog best wel tegenop, omdat je dan ja zegt nog vaak, maar ja, daar sta ik mijn borrel en dan praat iemand tegen en dan moet ik dat ook gaan noteren, ja. Maar ja, het is wel interessant om gewoon aan te geven van welke partijen hebben hebben input geleverd. Ja, waarom heb ik deze overweging gemaakt? Ook gewoon om ze er zelfbewuster van te maken? Van voor welke argument zou ik eigenlijk open? Bijvoorbeeld SP is best wel vaak dat ze dan niet met lobbyisten willen praten. Terwijl ze dan wel met de vakbond praten, terwijl ja, dat zijn natuurlijk ook gewoon lobbyisten, maar die benoemen zij niet zo dus dan ben je natuurlijk best wel selectief. En, dat is volgens mij is het als. Ja het helpt het wel er gewoon meer belangenvertegenwoordiging is. Ja, dan denk ik wel.”*

Toch waren er vooral negatieve geluiden vanuit de lobbyisten, variërend van hoe dit werkbaar is of uitvoerbaar kan worden gemaakt tot zelfs een uitspraak dat de transparantiediscussie is doorgesloten. Hieronder enkele voorbeelden.

Respondent 3: *“Ik denk dat het niet inderdaad 1. niet uit te voeren is en 2. niet te controleren is en een beetje schijnwerkelijkheid creëert, hè? Want wat nou als we inderdaad in de achterkamertjes gesproken is en men zegt gewoon, we nemen het niet op? Ja, weet je, dat kan altijd, dat kan niemand controleren, dus ik denk dat het niet uitvoerbaar is. En je hebt bijvoorbeeld al een openbare internetconsultatie. Daar wordt al heel duidelijk neergezet, hè? Neergezet wie er gereageerd heeft. Nou denk dat heel weinig toevoegt, ja.”*

Respondent 8: *“Maar ja, ik vind die transparantiediscussie is wel een beetje een soort doorgesloten discussie, alsof alles transparant moet zijn en dat is goed. Weetje, Lea Bouwmeester is dat voor in de Kamer die had stukken dat lobbyisten vooral alles moest openbaar zijn en lobbyisten moest nu permanent melden waar ze zijn geweest, bij welke Kamerleden. Totaal ridicul idioot voorstel omdat als ik langs het hockeyveld sta en daar kom ik een Kamerlid tegen, dan maak ik daar een praatje mee, dan zou ik dat dus niet meer kunnen doen, maar een kind die aan zijn moeder komt zeer als snoep mag en die zegt, nee, die gaat vervolgens naar vader en die gaat daar proberen het snoepje voor elkaar te krijgen is ook aan het lobbyen, dus wat is lobbyen en wat is de grens? En uiteindelijk is het een verantwoordelijkheid van een, niet van die lobbyist, maar van een Kamerlid om daar transparant over te zijn, want die Kamerlid heeft informatie nodig om een besluit te kunnen nemen, dus een Kamerlid zal zich moeten laten informeren om informatie ook als een Kamerlid een stuk leest of een rapport leest of iets dat ook door iemand geschreven heeft. Daar zit ook een opinie in. Dat is dat een Kamerlid moet uiteindelijk zonder last of ruggespraak kunnen stemmen in de Kamer en moet aan die waarheidsvinding doen.”*

Op basis van de verzamelde data moet worden geconcludeerd dat de geïnterviewde lobbyisten overwegend vinden dat het lobbyregister niets zou toevoegen. Dit zou kunnen komen doordat het hun werk bemoeilijkt en bepaalde privileges zelfs afnemen, wanneer een lobbyregister wordt ingevoerd.

4.6.1.3. *Gelijk speelveld samengevat*

Uit de verzamelde data blijkt dat de geïnterviewde lobbyisten vinden dat er momenteel een ongelijk speelveld is. Er is geen gelijkheid in organisatie- en beleids capaciteit en er is ook geen lobbyregister. De lobbyisten lijken dit overigens niet per se als problematisch te ervaren. Het lijkt vooral in het voordeel te werken van de geïnterviewde lobbyisten.

4.6.2. *Ondoorzichtige en ontoegankelijke besluitvorming*

Bij dit kernaspect gaat het om representativiteit en toegangsprivileges. Ook inzicht in het proces van besluitvorming en het hebben van een netwerk/relaties speelt hierbij een belangrijke rol.

In totaal zijn er 61 citaten gedaan door respondenten op het aspect inzichtelijke en toegankelijke besluitvorming in 8 interviews. Alleen respondent 9 heeft hier geen uitspraken over gedaan. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *ondoorzichtige en ontoegankelijke besluitvorming* zijn te vinden in tabel 20.

Tabel 20

Codeerresultaten Ondoorzichtige en ontoegankelijke besluitvorming

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Context	7	6	10	6	10	4	8	3	-	54
Framework-uiting	-	-	2	2	2	-	1	-	-	7
Totaal	7	6	12	8	12	4	9	3	-	61

4.6.2.1. *Representativiteit en toegangsprivileges*

Vaak is de set van formeel geconsulteerde stakeholders geen representatieve afspiegeling en is er sprake van toegangsprivileges bij 'usual suspects' (Fraussen & Braun, 2018). De respondenten noemen dat sommige partijen of zichzelf vaak aan tafel zitten (vaak doordat zij onderdeel zijn van een bestaand netwerk), dat zij soms eerder van bepaalde zaken op de hoogte zijn (Respondent 1: "dat wisten wij al voordat het officieel bekend werd") of dat er soms zelfs met hen contact gezocht wordt voor consultatie (Respondent 3: "We hebben goede contacten met de minister, goede contacten met hoge ambtenaren. Dus op het moment dat het misgaat, bellen ze soms zelfs ons."). Respondent 5 benoemt het belang van een goede representativiteit.

Respondent 3: "VNO-NCW zit, zit het vaakst aan tafel van iedereen. Waarom? Zij zijn de meest machtige lobbyorganisatie van Nederland. Dus ja, natuurlijk is er ongelijkheid. Zo komen tabaksfabrikanten minder makkelijk binnen dus. Toen ik bij de KNMG werkte, de artsenfederatie, dat is het geweten van de artserij in Nederland. Daar had ik geen probleem, dan kon ik bellen. Dan kwam ik binnen. Dus maar toen ik bij dat bureau werkte, bijvoorbeeld voor de wijnimporteurs werkte, was het moeilijker. Niet omdat ze, sommigen vinden het moeilijk om het met mensen te spreken over tabakken of wat dan ook. Maar sommige partijen hebben ook zoiets van je kleine partijen, drukke agenda, weet je maar over het algemeen."

Respondent 7: "Maar voor [organisatie naam] geldt dat wij zitten vaak aan tafel en dat is hartstikke mooi en daarmee bereiken we ook gewoon het meest."

Respondent 5: *“Sowieso moet je gewoon als je beleidsmaker, je bent nooit op de hoogte bent van alles, dus volgens mij is het je actief op zoek gaat naar de verschillende belangen. En daar mensen voor uitnodigt om om input te krijgen moet je dan zo breed mogelijk beleid krijgt en dan ook veel beter mee krijgt wat er allemaal speelt In de samenleving. [...] Niet alle stakeholders. Volgens mij kan je wel bij bepaalde onderwerpen goed kijken, waar we staan, uit welke stappen. Welke issues spelen er rondom een bepaald onderwerp en wie zijn mensen die daar belang bij hebben of die hun belang vertegenwoordigen en dat je daar wel actief naar op zoek kunt. [...] Dus dat je in ieder geval dat je in ieder geval goed kijkt naar heb ik heb ik in ieder geval mijn best gedaan om zoveel mogelijk belangen te horen, want nu merk je wel dat de de mensen die ja vooral de mensen die geld hebben of die tijd hebben. Die zijn ook In de gelegenheid om hun belang te kunnen vertegenwoordigen, terwijl. Ja kleinere belangen die ook belangrijk zijn, minder gehoord worden.”*

Toch dachten respondenten ook verschillend over de toegang tot de overheid en politiek, dit blijkt treffend uit onderstaande citaten, waarbij respondent 6 zich afvraagt of dit afhankelijk is per sector.

Respondent 5: *“Want daar zie je gewoon dat dat het bijvoorbeeld heel moeilijk is om contactgegevens te vinden, maar ook gewoon überhaupt de informatie van waar gaat het over? Wanneer moet je als je mee wilt praten? Waar kun je dan zijn? Wat zijn de momenten of de mogelijkheden om in te spreken, ze gewoon best wel lastig voor veel mensen om dat te achterhalen.”*

Respondent 8: *“Als je wil als u als ik nu een belang heb, een goed verhaal, kan ik over twee uur bij een Kamerlid zitten als die dat ook zo belangrijk vindt en de tijd op dat moment heeft. Ze zijn vaak vrij druk, maar dat is iets van nee.”*

Respondent 6: *“Onderwijs is heel erg juridisch, ergens omdat alles in wetten vastligt. Elke euro voor dat die uitgegeven moet worden, moet ergens in een wet staan en al die wetten, die maken weer hoe alle dingen ze heel sturend, dus dat betekent dat het ook heel veel politiek is. Aan de andere kant is die politiek heel erg makkelijk bereikbaar. Dat merkte ik en zo ben ik eigenlijk in het vak gerold, eigenlijk, maar je mailt Kamerleden en binnen no time zit je op de stoep daar. En dat schijnt bij andere sectoren toch wel een stuk moeilijker te zijn.”*

Uit de verzamelde data blijkt dat veel van de geïnterviewde lobbyisten eenvoudig toegang vinden tot overheid en politiek, maar zij erkennen ook dat dit niet voor iedereen zo is en dat het een voordeel is om het wel te hebben.

4.6.2.2. *Het hebben van een netwerk/relaties en kennis van besluitvormingsprocessen*

Het hebben van een netwerk/relaties en kennis van de besluitvormingsprocessen blijken belangrijke onderdelen voor lobbyisten. Hieronder enkele voorbeelden:

Respondent 3: “Goed allerbelangrijkste is een goed netwerk in Den Haag. Als je echt even hebt over de zuivere Haagse lobbyist, dan is het dan is het dan is het een goede warme contacten met beleidsmedewerkers, met medewerkers van Kamerleden, met Kamerleden. Als je ook de lobby bij het ministerie doet ook warme contacten met de met ambtenaren. Dat is denk ik absoluut nummer één dus meteen kunnen bellen en noem maar op dan twee, dus absoluut gevoel voor timing. Wanneer zet ik wat in hè? Dus ook, welk instrument zet ik in op het juiste moment? Dus een beetje sensitiviteit ten aanzien van de inzet van instrumenten”

Respondent 1: “Je moet een netwerk hebben en goed kunnen onderhouden, zodat je ook informatie krijgt op van andere mensen die weten dat jij ergens mee bezig bent en die weten dat er iets aankomt en dat je daar en dat je dat dus hoort.”

Respondent 8: “Als je een belang hebt en ik weet toevallig hoe Den Haag werkt, dus het helpt als je mij vraagt als je een issue hebt. Omdat ik weet hoe de hoe de gangen daar werkt, omdat ik weet hoe wetgeving tot stand komt, omdat ik daar mensen ken.”

Het belang van hebben van een netwerk en kennis van de besluitvormingsprocessen komt duidelijk uit de citaten naar voren. En ook schemert door dat niet iedereen dit in gelijke mate heeft. De geïnterviewde lobbyisten lijken hier eerder prat op te gaan dan het als een probleem te zien.

4.6.2.3. Inzichtelijke en toegankelijke besluitvorming samengevat

Het belang van inzichtelijke en toegankelijke besluitvorming wordt op beide onderdelen door de respondenten onderschreven en ook komt uit de uitingen duidelijk naar voren dat op dit onderwerp ongelijkheid is in lobbyend Nederland. De respondenten lijken er eerder trots op dat zij dit inzicht en deze toegang wel hebben, dan dat zij het als een probleem ervaren dat anderen dit niet hebben.

4.6.3. Belangenverstremming

Bij het derde en laatste kernaspect gaat het om *belangenverstremming*. *Belangenverstremming* leidt tot concurrentievoordeel en een eenzijdige weging van belangen. Een manifestatie van belangenverstremming is *draaideurproblematiek* (Fraussen & Braun, 2018).

In 8 van de 9 interviews is het onderwerp belangenverstremming benoemd door de respondenten. Alleen respondent 2 heeft niets gezegd over dit onderwerp. Het is 38 keer genoemd en er was overlap met het onderdeel *conflicterende belangen*, dat valt onder *legitimiteit*. Van de 38 uitingen over belangenverstremming ging het merendeel over *draaideurproblematiek*. Een overzicht van de gecodeerde uitingen van *ondoorzichtige en ontoegankelijke besluitvorming* zijn te vinden in tabel 21.

Tabel 21

Codeerresultaten Ondoorzichtige en ontoegankelijke besluitvorming

Antwoordtelling	Interview									Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Context	-	-	2	2	1	2	-	3	1	11
Framework-uiting	7	-	11	1	-	-	4	2	2	27
Totaal	7	-	13	3	1	2	4	5	3	38

4.6.3.1. Draaideurproblematiek

Een groot deel van de uitingen gecodeerd onder *belangenverstrengeling* hadden betrekking op *draaideurproblematiek*. Hieronder enkele voorbeelden:

Respondent 1: *“Ik vind wel dat het niet in het op hetzelfde beleidsterrein zou moeten, omdat je dan gewoon heel veel informatie hebt. Ook allemaal vertrouwelijke informatie die ja die je daarvoor kunt inzetten. En dan is het niet meer transparant”*

Respondent 1: *“het gaat meer om zeg maar transparantie naar de burger toe ook en dat je dus in een positie. De burger heeft jou op een positie gezet om in een vertegenwoordigende positie, vaak als je naar de regering zit, te vertegenwoordigen in Nederland als je in de Kamer zit vertegenwoordig je het volk en dat je in en dat je daardoor dus ook in bijzondere, nou ja, posities komt en veel informatie krijgt en om dan dat te gaan gebruiken daarna voor je eigen voor het vervolg van je eigen carrière. Dat vind ik. Dat is niet zuiver, hè?”*

Respondent 8: *“Volgens mij heb ik er een artikel over geschreven. Ik vind wel dat er een soort afkoelingsperiode moet zijn voor bewindspersonen. Bewindsman zoals Camiel Eurlings, die gelijk van de minister van Verkeer en Waterstaat naar KLM ging. Ik denk echt dat het niet handig is. En dat is ook voor het voor het draagvlak en vertrouwen In de politiek vind ik dat echt niet slim en er is iets voor te zeggen dat mensen een andere baan krijgen omdat je omdat, je hebt ook allemaal gezeur over wachtgeld op de mensen, ook altijd mekkeren dat je een wachtgeld krijgt. Ik denk dat wachtgeld een heel belangrijk onderdeel is van politiek overigens, maar dat is een andere discussie. Ik denk wel dat je dat je iets van de afkoelingsperiode moet inbouwen om dat soort belangenverstrengeling voor, want dan wordt hij wél wel heel direct. En dan weet je dus ook, dan kan je ook niet meer vertrouwen of de minister niet beleid heeft gemaakt die eigenlijk ten gunste was al van zijn nieuwe werkgever. Want dat kun je dan niet meer controleren. Dan wordt ie wel. Dan wordt hij wel penibel. Ik denk dat je daar wel scherp naar moeten kijken.”*

Respondent 3: *“René Leegte dat Kamerlid die in de trein naar het gas die het Gasdebat na aan het praten was in de trein en toen afgeluisterd werd. Nou en dat die moest opstappen. En vervolgens een Lobby kantoor begon. Het gebeurt dus heel veel. Bij René Leegte vind ik het minder gek dan bij Bart de liefde. Bart de Liefde had [...] had ook echt best wel veel uitspraken over Uber, dan zei die weer "hè waarom kunnen we niet doen zoals Uber". Ja en om dan als Kamerlid voor Uber te gaan werken, dan heb je gewoon al snel de schijn tegen. Ik denk dat je zelf gewoon alles In het werk moet stellen om niet de schijn tegen te hebben.”*

Respondent 1: *“Minister Plasterk voor Binnenlandse Zaken die is nu voor de, die is nu voor de farmaceuten aan de slag als ik me niet vergis. Kijk, dat vind ik minder dat, dat vind ik normaal je die mensen moeten ook wel hebben. Je wilt de maatschappij wil ook niet dat politici te lang op wachtgeld zitten, dus dat je dan in aan de slag gaat in een voor organisaties die ook gebruik maken van jouw politieke netwerk is niet zo, vind ik niet zo problematisch wel.”*

Respondent 4B: *“Ja, ja, ik geloof dus ik geloof heel erg in de democratie, hè? Dus dan denk ik, zelfs als Jesse Klaver, dan zou proberen om dingen door te drukken, hè? Dan, dan zit daar een een minister boven. Daar zit een heel batterij aan ambtenaren sowieso die dat dan allemaal op moeten schrijven, wat Jesse wil dus, want uiteindelijk kan die wel met een minister kan hij wel zeggen van ja, maar ik vind dat je dit moet doen, maar het moet uiteindelijk moet dat allemaal door ambtenaren opgeschreven worden. Nou, die ambtenaren gaan dat afstemmen met allemaal mensen in hun eigen ministerie en ook nog met allemaal mensen in hun in andere ministeries. Dus dan gaat er alweer van alles aan veranderen. Nou, Jesse Klaver kent vast niet al die ambtenaren dat hè? Dus dus daar, daar zit dan al en dan gaat dat naar een minister en die minister die moet dat dan bespreken in de Ministerraad. En, er zitten allemaal andere ministers bij. Die moeten daar dan mee instemmen. Ja Jesse Klaver heeft nooit al die ministers aan het lijntje dat dat dat is niemand, zoveel vrienden heb je niet, zeg maar dat en als dan stel dat dat hij dan toch nog wel al die ministers aan het lijntje had, dan hebben wij juist een Tweede Kamer waarin allerlei verschillende fracties zitten, die allemaal op kunnen staan en kunnen roepen kunnen zeggen, van ja, maar wat hier nu gebeurt, dat is niet goed, daar ben ik het niet mee eens omdat. En daarom is die Tweede Kamer natuurlijk ook zo belangrijk om nog die controlerende taak uit te kunnen voeren, hè? En Jesse Klaver heeft misschien wel heel goeie connecties dan nog bij dat zijn GroenLinks fractie. Maar ja, om de PVV bijvoorbeeld mee te krijgen, zal hij wel wat harder zijn best moeten doen. Hè, dus ja daar zit denk ik veel meer nuance in.”*

Respondent 3: *“Ik vind inderdaad dat het zichzelf stuurt. Regulering ten aanzien van bewindspersonen ja, andere niveaus nee moet je niet doen, dan moet je niet allemaal dicht gaan reguleren. Nee, nee.”*

Uit de verzamelde data blijkt duidelijk dat er in de context van de Nederlandse lobby sprake is van draaideurproblematiek. Over of dit inderdaad problematisch is, zijn de meningen van de respondenten verdeeld. Meerdere respondenten er geen probleem mee. Dit terwijl anti-corruptie organisaties zoals GRECO (2019, 2021) en Transparency International Nederland (2015, 2023) en ook de Europese Commissie (2023) het Nederlandse kabinet aanbevelingen doen om draaideurproblematiek aan te pakken.

4.6.3.2. Belangenverstrengeling

Ook over belangenverstrengeling in de brede zin zijn uitingen gedaan door de respondenten. Zo vindt respondent 9 het hebben van een dubbele pet positief, omdat men bij het uitvoeren van een tweede functie als bijvoorbeeld bestuurder, genoodzaakt is voelsprietten in de samenleving te houden. En die voelsprietten zijn op zijn beurt weer waardevol voor de pet van lobbyist.

Respondent 6: *“Ja, maar kom je in Den Haag, dan is dat beeld anders en dan heb je bijvoorbeeld bij het wetsvoorstel komen wij niet direct aan tafel met de minister. Die is ChristenUnie. Maar onze christelijke collega’s wel zeg maar. Die hebben altijd gelijk toegang, zeg maar ja, en daar zie je dan, dus dat is het eigenlijk antwoord op de vraag. Dat is dus het frappante er een beetje van, dat het wel nog zo werkt.”*

Respondent 7: *“Kijk als als een Kamerlid natuurlijk evident iets doet voor zijn eigen partner, of hè? Dat soort voorbeelden hebben natuurlijk wel eens gezien, hè? Dat het ging het wel over bepaalde subsidies of. Dat kan natuurlijk niet”*

Respondent 9: *“Positief, omdat je moet gewoon zeker in het werk wat lobbyisten doen of Public Affairs. Dan bedoel ik heel breed, hè? Want ook beleidsmedewerkers doen wij bij eigenlijk dezelfde zaken. Namelijk hebben contact met Tweede Kamerleden en proberen de lobby te doen. Voor de belangen te vertegenwoordigen, laat ik het zo zeggen en het is belangrijk altijd om je voelsprietten in de samenleving te houden. En dat heb je als je ook bijvoorbeeld lokaal of regionaal, provinciaal bestuurder bent.”*

Respondent 8: *“Ik ken heel veel bewindspersonen, vrienden van me zijn ook bewindspersonen. Mijn zoon was beste vriendjes met zoon op dat moment dat die bewindspersoon werd, had ik niet meer met hem mogen praten en dat dat kun je toch niet van mij vragen? Weet je, dat is toch niet? Ben ik dan amoreel dat ik nog met hem praat, omdat hij de vader is van beste vriendje van mijn zoon? Nou, volgens mij valt het allemaal reuze mee, maar dat dat dat dat vindt dan als je dan wel eens de commentaren leest dan dan, dan vinden ze dan wordt dat schimmig gevonden. Dus het is trouwens grimmig zijn dat ik mijn zoon bij zijn beste vriendje breng. Het past gewoon niet meer in mijn hoofd dat.”*

De citaten tonen aan dat belangenverstremgeling speelt in de Nederlandse lobby context. Maar ook dat niet alle geïnterviewde lobbyisten die zich hierover uitlieten, dit als iets negatief ervaren. Eén respondent vond het zelfs iets positiefs.

4.6.3.3. Belangenverstremgeling samengevat

Uit de verzamelde data blijkt duidelijk dat er in de context van de Nederlandse lobby sprake is van belangverstremgeling in de brede zin en draaieurproblematiek in het bijzonder. Ook komt naar voren dat lobbyisten dit niet per se ervaren als iets negatiefs.

4.6.4. Context samengevat

Uit de verzamelde data is een aantal interessante zaken geconstateerd aangaande de drie pijlers van Fraussen & Braun (2018). Zo zijn er aanwijzingen dat er op elk van de drie pijlers sprake is van ongelijkheid. Dit wijst erop dat de context van de Nederlandse lobby niet voldoet aan de definitie van een Maatschappelijk Verantwoorde Lobby. Verder lijkt de data erop te duiden dat meerdere geïnterviewde lobbyisten deze ongelijkheid niet als problematisch ervaren, maar juist trots zijn op het voordeel dat zij hierin voor zichzelf hebben bewerkstelligd. In aanvulling op het onderzoek naar de vijf variabelen uit de definitie van de Maatschappelijk Verantwoorde Lobbyist, is het een belangrijke

bevinding dat tenminste enkele Nederlandse lobbyisten de ongelijkheid in hun context in hun voordeel gebruiken. Een gegeven dat op zichzelf als maatschappelijk onverantwoord kan worden bestempeld.

4.7. Analyse samengevat

Van de vijf variabelen waarmee de maatschappelijk verantwoorde lobbyist in dit onderzoek is gedefinieerd, worden er door de geanalyseerde data slechts twee duidelijk onderschreven. *Legitimiteit* en *Transparantie* worden door de respondenten herkend als belangrijke variabelen, doordat de punten uit de operationalisatie van deze variabelen door de respondenten veelvuldig worden genoemd als kenmerken van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Dit komt overeen met de bevindingen van Barron & Skountridaki (2022). Bij *Legitimiteit* valt op dat bij beide punten er wordt gewezen naar anderen en andere sectoren en dat eigen gedrag wordt verdedigd met subjectieve argumenten. Bij *Transparantie* valt op dat het schenden van *open communicatie* in de hand wordt gewerkt door het ontbreken van transparante besluitvorming in de context, terwijl bij *accurate informatie* lobbyisten zichzelf reguleren, omdat de consequenties van het schenden er van het eigenbelang schaden. Barron & Skountridaki constateerden in hun onderzoek hetzelfde (2022).

De variabelen *Gelegenheid* wordt minder sterk onderschreven door de verzamelde data dan *Legitimiteit* en *Transparantie*, maar wordt ook door de respondenten herkend. Het belang van zoeken naar *samenwerking met organisaties* en met het *maatschappelijk middenveld* en het *collectief lobbyen* wordt door de respondenten bevestigd.

Voor de variabelen *Consistentie* en *Verantwoording* blijkt uit de data onvoldoende dat de respondenten, allen Nederlandse lobbyisten, deze variabelen herkennen als kenmerk van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist. Van de variabele *Consistentie* wordt alleen het *houden aan professionele codes* onderschreven. Van de variabele *Verantwoording* komen de punten niet of nauwelijks naar voren in de data.

De theoretische definitie van het concept de *maatschappelijk verantwoorde lobbyist*, zoals in dit onderzoek gehanteerd, bestaand uit vijf variabelen welke op basis van de gebruikte literatuur zijn geoperationaliseerd, wordt niet als zodanig door de respondenten herkend of onderschreven en lijkt daarmee slechts deels bruikbaar om de werkelijkheid van de Nederlandse maatschappelijk verantwoorde lobbyist mee te duiden en verklaren. Daarbij wel de kanttekening dat het niet of onvoldoende onderschrijven van variabelen door respondenten is geconstateerd op basis van het ontbreken van uitingen en niet op basis van uitingen die deze variabelen tegenspreken.

Verder is het interessant dat de data een ruim aantal aanwijzingen bevatten die erop wijzen dat op elk van de drie pijlers van Fraussen & Braun (2018) sprake is van ongelijkheid en daarmee dus dat er binnen de Nederlandse lobby sprake is van een Maatschappelijk Onverantwoorde Lobby context.

5. Conclusie

Dit onderzoek is uitgevoerd om een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag:

OV Hoe beoefenen Nederlandse lobbyisten maatschappelijk verantwoorde lobby?

Op basis van de geanalyseerde data kan hier het volgende antwoord op worden geformuleerd:

De geïnterviewde Nederlandse lobbyisten beoefenen maatschappelijk verantwoorde lobby door *legitiem* en *transparant* te handelen en gebruik te maken van de *gelegenheid* tot samenwerking ten gunste van het publiek belang of gezamenlijke zorg.

Dit houdt in dat zij niet handelen in strijd met het publiek belang, geen conflicterende belangen behartigen, open en waarheidsgetrouw communiceren, enkel betrouwbare informatie delen, standpunten over belangrijke kwesties openbaar maken en transparant zijn over de organisatie waarvoor zij werkzaam zijn, de werkzaamheden die zij uitvoeren en de doelen die zij beogen te behalen. Daarnaast onderzoeken zij risico's en voordelen van samenwerking met andere organisatie(s) voor publiek belang of gezamenlijke zorg, identificeren zij toegangspunten voor collectief lobbyen en werken zij samen met het maatschappelijk middenveld of burgers voor hogere normen, transparantie of verantwoordingsplicht.

Eveneens op basis van de geanalyseerde data kan niet worden geconcludeerd dat zij *consistentie* en *verantwoording* als onderdeel zien van maatschappelijk verantwoorde lobby. Met de kanttekening dat het zich houden aan professionele codes wel wordt onderschreven. Ook moet worden aangemerkt dat de opzet van het onderzoek het niet mogelijk maakt om te concluderen dat zij hier niet naar handelen of het hiermee oneens zijn, enkel dat dit geen kenmerken zijn die zij uit zichzelf noemen als hen wordt gevraagd naar wat maatschappelijk verantwoorde lobby is en hoe zij hiernaar handelen.

De geanalyseerde data onderschrijven de bevindingen uit eerder onderzoek door Barron & Skountridaki (2022) op het gebied van *publiek belang*, *conflicterende belangen*, *open en waarheidsgetrouwe communicatie*, *delen van betrouwbare en accurate informatie*, *openbaar maken van standpunten* en *houden aan professionele codes*. Waar uit dat onderzoek bleek dat lobbyisten belang hechten aan het *op de hoogte stellen van cliënten en collega's over illegale activiteiten*, het *weigeren illegale activiteiten uit te voeren* en het *streven naar hogere normen*, kan dat op basis van de data uit dit onderzoek niet worden onderschreven.

Opvallend is dat er bij beide onderdelen van de variabele *Legitimiteit* wordt gewezen naar anderen en andere sectoren en dat eigen gedrag wordt verdedigd met subjectieve argumenten. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat ook Transparency International Ireland (2015) en het handvest van de BVPA (2019) voor deze punten geen objectief meetinstrument bieden. Daarmee draaien zowel deze instanties als de respondenten om de hete brei heen, blijft het grijze gebied comfortabel subjectief en mogen lobbyisten als slagers hun eigen vlees keuren.

Ook viel op dat bij *Transparantie* het schenden van *open communicatie* in de hand wordt gewerkt door het ontbreken van transparante besluitvorming in de context, terwijl bij *accurate informatie* lobbyisten zichzelf reguleren, omdat de consequenties van het schenden ervan het eigenbelang schaden. Dit kwam ook naar voren in het onderzoek van Barron & Skountridaki (2022).

Verder blijkt uit de data dat op elk van de drie pijlers uit het evaluatiekader van Fraussen & Braun (2018) sprake is van ongelijkheid en daarmee dus dat er binnen de Nederlandse lobby sprake is van een Maatschappelijk Onverantwoorde Lobby context.

Op basis van deze resultaten lijkt er aanleiding te zijn om het conceptueel raamwerk en de theorie waarop deze is gebaseerd onder de loep te nemen middels vervolgonderzoek en zo nodig te herzien. Voor twee van de vijf variabelen is onvoldoende bewijs gevonden dat de Nederlandse lobbyisten die door de respondenten worden vertegenwoordigd, deze als onderdeel zien van de activiteiten en/of kenmerken van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist.

Daarnaast kende de gebruikte onderzoeksopzet enkele beperkingen die in vervolgonderzoek zouden kunnen worden weggenomen. Zo is er gebruik gemaakt van geluidsopnamen van interviews die zijn afgenomen door andere studenten. Deze studenten maakten gebruik van een vragenlijst die niet specifiek voor dit onderzoek is opgesteld.

Eén van de consequenties hiervan is dat niet specifiek is gevraagd naar elk van de vijf variabelen en de operationalisatie daarvan. Hierdoor is wél een heel eerlijk beeld verkregen van wat de respondenten top-of-mind hebben wanneer hen wordt gevraagd naar maatschappelijk verantwoorde lobby en lobbyisten. Maar hierdoor was er géén mogelijkheid om expliciet te vragen of zij de aspecten die zij niet uit zichzelf hebben benoemd, geen kenmerk vinden van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist of hier simpelweg niet aan dachten binnen de context van het interview. Het gevolg hiervan is dat enkel kan worden bepaald dat de door hen benoemde punten wel onderdeel zijn van hun definitie, maar niet dat de niet genoemde punten daar geen onderdeel van zijn.

Toch heeft dit onderzoek een hoop interessante inzichten opgeleverd over de kenmerken die wel door respondenten benoemd zijn. Dit zijn in ieder geval de punten waar direct aan wordt gedacht wanneer hen wordt gevraagd naar maatschappelijk verantwoord lobbyen en de wijze waarop zij dit beoefenen. En als verschijningsvormen en daarmee vertegenwoordigers van de Nederlandse lobbyist, geven de resultaten van dit onderzoek nieuw en verdiepend inzicht in de wijze waarop in ieder geval een aantal van de Nederlandse lobbyisten maatschappelijk verantwoorde lobby beoefenen. Deze inzichten, gecombineerd met de hierboven genoemde suggesties, bieden een uitstekend startpunt voor vervolgonderzoek naar dit onderwerp.

Een eerste suggestie voor vervolgonderzoek is het uitvoeren van een onderzoek met een gelijke onderzoeksopzet, met als verschil dat er op basis van codeerframework een andere vragenlijst wordt gebruikt en dat alle interviews worden uitgevoerd door dezelfde interviewer, bij voorkeur de onderzoeker zelf. Door de vragen te baseren op de onderzoeksvraag, het conceptueel raamwerk en het codeerframework, kan de interne validiteit van het onderzoek flink worden vergroot. Hetzelfde geldt voor het uitvoeren van de interviews door dezelfde onderzoeker, omdat uit de geluidsopnamen van de voor dit onderzoek gebruikte interviews duidelijk bleek dat er een groot verschil was in manier van vragen en doorvragen. Niet elk interview is met dezelfde grondigheid uitgevoerd en het is zeer aannemelijk dat dit consequenties heeft gehad voor de kwantiteit en kwaliteit van de verzamelde data.

Een tweede suggestie voor vervolgonderzoek betreft het verifiëren van de bevindingen uit dit onderzoek door middel van een enquête onder een grotere steekproef aan Nederlandse lobbyisten waarin alle onderdelen van de vijf variabelen van het concept *maatschappelijk verantwoorde lobbyist* aan bod komen. Vanwege de opzet van dit onderzoek is uit de data niet op te maken of ongenoemde onderdelen voor de respondenten geen relevant onderdeel zijn van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist, zij er tijdens het interview niet aan dachten of zelfs dat het onderdeel zo evident voor hen is dat zij het overbodig vonden om te benoemen. Door alle onderdelen expliciet uit te vragen met een enquête kan deze blinde vlek in beeld worden gebracht.

Een derde suggestie voor vervolgonderzoek luidt om de respondenten te categoriseren op basis van hetgeen waarvoor of waarin zij lobbyen. Bijvoorbeeld op basis van thema's of sector. Per categorie dienen vervolgens voldoende respondenten worden gevonden, waarna dit onderzoek of (een

combinatie van) de hierboven genoemde andere vervolgonderzoeken op deze steekproef worden uitgevoerd. De reden voor het toevoegen van deze categorisering is dat de onderzoeker tijdens dit onderzoek meermaals het gevoel bekwam dat specifieke respondenten zich niet of negatief uitlieten over bepaalde onderdelen vanwege de sector waarin of het thema waarvoor zij lobbyen. Vanwege het beperkte aantal respondenten en het feit dat dit onderscheid geen onderdeel maakt van de onderzoeksopzet van dit onderzoek, is hier in dit onderzoek geen verdere aandacht aan besteed. Indien uit vervolgonderzoek zou blijken dat er inderdaad een verschillende opvattingen en/of invullingen van de maatschappelijk verantwoorde lobbyist bestaan tussen sectoren en thema's, kan dit van uit maatschappelijk oogpunt helpen om dit gerichter aan te pakken en vanuit wetenschappelijk oogpunt helpen om bepaalde eerdere bevindingen te duiden en een dieper begrip te krijgen van dit concept in de context van de Nederlandse lobby.

Meer praktisch bezien kan worden geconcludeerd dat de uiteenzetting over de maatschappelijk verantwoorde lobbyist door Transparency International Ireland (2015) niet als zodanig in de hoofden van de geïnterviewde Nederlandse lobbyisten zit. En dat als TI-I de wens of het doel heeft dat lobbyisten wereldwijd hun definitie kennen en delen, dan is er in ieder geval onder de Nederlandse lobbyisten nog het nodige lobbywerk te verzetten.

Literatuurlijst

- Alemanno, A. (2017). *Lobbying for Change*. Icon Books: London
- Barron, A., & Skountridaki, L. (2022). Toward a professions-based understanding of ethical and responsible lobbying. *Business & Society*, *61*(2), 340-371.
- Baumgartner, F. R., Berry, J. M., Hojnacki, M., Leech, B. L., & Kimball, D. C. (2009). *Lobbying and policy change: Who wins, who loses, and why*. University of Chicago Press: Chicago en London.
- Berkhout, J., Hanegraaff, M., & Braun, C. (2017). Is the EU different? Comparing the diversity of national and EU-level systems of interest organisations. *West European Politics*, *40*(5), 1109-1131.
- Beroepsvereniging voor Public Affairs. (2019, 6 november). *Gedragcode*. BVPA. https://bvpa.nl/documents/Gedragcode_BVPA_-_6_november_2019.pdf
- Beroepsvereniging voor Public Affairs. *Ledenlijst*. BVPA. Geraadpleegd op 29 maart 2023: <https://bvpa.nl/leden/ledenlijst>
- Beyers, J., & Braun, C. (2014). Ties that count: Explaining interest group access to policymakers. *Journal of Public Policy*, *34*(1), 93-121.
- Binderkrantz, A. S., Christiansen, P. M., & Pedersen, H. H. (2015). Interest group access to the bureaucracy, parliament, and the media. *Governance*, *28*(1), 95-112.
- Braun, C. (2012). The captive or the broker? Explaining public agency-interest group interactions. *Governance-an International Journal of Policy Administration and Institutions*, *25*(2), 291-314.
- Chalmers, A. W. (2013). Trading information for access: informational lobbying strategies and interest group access to the European Union. *Journal of European Public Policy*, *20*(1), 39-58.

Daugbjerg, C., Fraussen, B., & Halpin, D. (2018). Interest groups and policy capacity: Modes of engagement, policy goods and networks. *Policy capacity and governance* (pp. 243-261). In: Wu, X., Howlett, M., Ramesh, M. (eds) *Policy Capacity and Governance. Studies in the Political Economy of Public Policy*. Palgrave Macmillan, Cham.

De Graaff, T. (2013). Open Affairs. *Ben Pauw lezing*. Geraadpleegd op: <https://docplayer.nl/13740959-Open-affairs-ben-pauw-lezing-thom-de-graaf.html>

Europese Commissie. (2023, juli 5). *Verslag over de rechtsstaat 2023 – Landenhoofdstuk Nederland*. Geraadpleegd op: https://commission.europa.eu/system/files/2023-07/45_1_52625_coun_chap_netherlands_nl.pdf

Fraussen, B., & Braun, C. (2018). 'De lobby' aan banden? Over het ongelijk speelveld en de regulering van belangenvertegenwoordiging. *Tijdschrift voor Toezicht*, 9(4).

Fraussen, B. (2014). The visible hand of the state: On the organizational development of interest groups. *Public Administration*, 92(2), 406-421.

Fraussen, B., & Halpin, D.R. (2018). How do interest groups legitimate their policy advocacy? Reconsidering linkage and internal democracy in times of digital disruption. *Public administration*, 96(1), 23-35.

Fraussen, B. & Wouters, R., (2015) "Aandacht trekken of advies verstrekken ? : De aanwezigheid van middenveldorganisaties in adviesraad- en beeldbuispolitiek", *Res Publica* 57(2), 159-183.

GRECO. (2019). *FIFTH EVALUATION ROUND. Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies. Evaluation REPORT. NETHERLANDS.* GRECO.
<https://rm.coe.int/fifth-evaluation-round-preventing-corruption-and-promoting-integrity-i/1680931c9d>

GRECO. (2021). *FIFTH EVALUATION ROUND. Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies. COMPLIANCE REPORT. NETHERLANDS.* GRECO.

<https://rm.coe.int/fifth-evaluation-round-preventing-corruption-and-promoting-integrity-i/1680a2fcb0>

Halpin, D. R., & Fraussen, B. (2019). Laying the groundwork: Linking internal agenda-setting processes of interest groups to their role in policy making. *Administration & Society*, 51(8), 1337-1359.

Liu, H. (2020). Policy uncertainty and demand for revolving-door lobbyists. *Interest Groups & Advocacy*, 9(4), 470-494.

McKay, A. (2012) Buying policy? The effects of lobbyists' resources on their policy success." *Political Research Quarterly*, 65 (4), 908-923.

McKinley, M., & Groll, T. (2015). The relationship market: How modern lobbying gets done. *Harvard University (Edmond J. Safra Center for Ethics) Blog*, 13.

Neuman, W. Lawrence. (2014). *Social Research Methods: qualitative and quantitative approaches* (7de editie). Harlow: Pearson Education Limited.

Nieuwsuur. (2018, 2 maart) Wat maakt de Amerikaanse wapenlobby zo invloedrijk? NOS.
<https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2220275-wat-maakt-de-amerikaanse-wapenlobby-zo-invloedrijk.html>

NOS. (2018, 15 oktober) Afschaffing dividendbelasting definitief van tafel, geld naar bedrijfsleven. NOS.
Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2254925-afschaffing-dividendbelasting-definitief-van-tafel-geld-naar-bedrijfsleven.html>

Poppelaars, C. (2009). *Steering a course between friends and foes*. Eburon Uitgeverij BV: Delft.
Geraadpleegd op: <https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=uJvRr-avfToC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Steering+a+course+between+friends+and+foes.+Why+bureauc>

[rats+interact+with+interest+group&ots=pTmxXkl_DC&sig=dp3ltJPYMyz5sAzFr6ILXZgUSg0&re
dir_esc=y#v=onepage&q=Steering%20a%20course%20between%20friends%20and%20foes.
%20Why%20bureaucrats%20interact%20with%20interest%20group&f=false](https://www.researchgate.net/publication/318121888_Why_bureaucrats_interact_with_interest_group?sc=ys&v=onepage&q=Steering%20a%20course%20between%20friends%20and%20foes.%20Why%20bureaucrats%20interact%20with%20interest%20group&f=false)

Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2016) *Research Methods for Business Students* (7de editie).
Edinburgh Gate: Pearson Education Limited.

Schmidt, V. A. (2013). Democracy and legitimacy in the European Union revisited: Input, output and
'throughput'. *Political studies*, 61(1), 2-22.

Timmermans, A. & Venetië, van E. (2020, 29 mei). Niet wachten tot de lobbyist komt, maar actief
sturen en remmen. *Trouw*. Geraadpleegd via [https://www.trouw.nl/opinie/niet-wachten-tot-
de-lobbyist-komt-maar-actief-sturen-en-remmen~beed6deea/](https://www.trouw.nl/opinie/niet-wachten-tot-de-lobbyist-komt-maar-actief-sturen-en-remmen~beed6deea/)

Timmermans, A., Coops, R., Keep, S. van, Lange, R. de, Venetië, E. van (2019). *Public affairs in
maatschappelijk perspectief. Professional tussen wetenschap en praktijk*. Wolter Kluwer:
Alphen aan Den Rijn.

Transparency International. (z.d.). *Word lid – Kom in Actie – Transparency International Nederland*.
Geraadpleegd op 15 augustus 2023, van [https://www.transparency.nl/wat-jij-kunt-
doen/word-lid/](https://www.transparency.nl/wat-jij-kunt-doen/word-lid/)

Transparency International Ireland (2015). *Responsible Lobbying: A Short Guide to Ethical Lobbying and
Public Policy Engagement for Professionals, Executives and Activists* [rapport]. Geraadpleegd
op: https://transparency.ie/sites/default/files/15.12_responsible_lobbying_guide.pdf

Transparency International Nederland (2015). *Lifting the lid on lobbying: Enhancing trust in public
decisionmaking in the Netherlands* [rapport]. Geraadpleegd op:
[http://www.transparency.nl/wp-content/uploads/2016/12/Lifting-the-Lid-on-Lobbying-
Enhancing-Trust-in-Public-Decision-making-in-the-Netherlands.pdf](http://www.transparency.nl/wp-content/uploads/2016/12/Lifting-the-Lid-on-Lobbying-Enhancing-Trust-in-Public-Decision-making-in-the-Netherlands.pdf)

Transparency International Nederland (2023). *Lifting the lid on lobbying: Enhancing trust in public decisionmaking in the Netherlands* [rapport]. Geraadpleegd op:

<https://www.transparency.nl/wp-content/uploads/2023/02/Lifting-the-Lid-on-Lobbying-Formatted-31-01-2023.pdf>

Transparency International. (2017). *Verklaring van Visie, Waarden en Leidende Principes voor Transparency International*. Transparency International.

<https://www.transparency.nl/wp-content/uploads/2017/03/TI-NL-Verklaring-van-Visie-Waarden-en-Leidende-Principes.pdf>

Tweede Kamer der Staten Generaal. (2015, 23 december). *Initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oosenbrug: "Lobby in daglicht: luisteren en laten zien"* [Initiatiefnota]. Geraadpleegd op:

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34376-2.html>

Tweede Kamer der Staten Generaal. (2016, 17 november). *Kabinetsreactie op de Initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oosenbrug: "Lobby in daglicht: luisteren en laten zien"* [Kabinetsreactie]. Geraadpleegd op:

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2016A04906

Tweede Kamer der Staten Generaal. (2021, 29 november). *Kamerbrief over integriteitsbeleid voormalige bewindspersonen* [Kamerbrief]. Geraadpleegd op:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/11/29/kamerbrief-over-integriteitsbeleid-voormalige-bewindspersonen>

Tweede Kamer der Staten Generaal. (2022a, 9 mei). *Initiatiefnota van de leden Dassen en Omtzigt over wettelijke maatregelen om de integriteit bij bewindspersonen en de ambtelijke top te bevorderen* [Initiatiefnota]. Geraadpleegd op:

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2022D17882>

- Tweede Kamer der Staten Generaal. (2022b, 23 december). *Onderzoeksrapport 'Afwegingskader legitieme belangenvertegenwoordiging'* [Onderzoeksrapport]. Geraadpleegd op: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2022Z26378&did=2022D56968
- Van Steenberghe, E. & Wester, J. (2017, 17 november) De keiharde lobby voor een extreem duur medicijn. *NRC*. Geraadpleegd op: <http://www.nrc.nl/nieuws/2017/11/17/de-keiharde-lobby-voor-een-extreem-duur-medicijn-14080132-a1581>
- Van Oort, M. & Fraussen, B. (2019, 7 december). Een democratie kan niet zonder lobbyisten. *Trouw*. Geraadpleegd op: <https://www.trouw.nl/nieuws/een-democratie-kan-niet-zonder-lobbyisten~b4378214/>
- Willems, E. (2020). Politicized policy access: The effect of politicization on interest group access to advisory councils. *Public Administration*, 98(4), 856-872.
- Wollebæk, D., & Raknes, K. Interest group access to decision makers at a democracy festival. *Interest Groups & Advocacy*, 11, 333–352 (2022).
- Yin, R.K. (2018) *Case Study Research and Applications: Design and Methods* (6de editie). Thousand Oaks: Sage Publications Ltd.

Bijlagen

Bijlagenlijst

Bijlagen	66
Bijlage 1: codeerframework	67
Bijlage 2: Vragenlijst interviews	68
Bijlage 3: Resultaattellingen codeerframework	69
Totaal	69
Interviews 1, 2 & 3	69
Interviews 4, 5 & 6	70
Interviews 7, 8 & 9	70
Context resultaattellingen	71
Bijlage 4: Overzicht geraadpleegde bronnen	72

Bijlage 1: codeerframework

Codeerframework				Code
Variabele nummer	Variabele naam	Operationalisatie code	Operationalisatie omschrijving	
1	Legitimiteit	A	Handelen niet in strijd met het publiek belang	1A
1	Legitimiteit	B	Geen conflicterende belangen	1B
2	Transparantie	C	Zijn open en waarheidsgetrouw in hun communicatie met belanghebbenden	2C
2	Transparantie	D	Delen enkel betrouwbare informatie	2D
2	Transparantie	E	Maken standpunten over belangrijke kwesties openbaar	2E
2	Transparantie	F	Transparantie over werkzaamheden en beoogde doelen	2F
3	Consistentie	G	Houden zich aan professionele codes	3G
3	Consistentie	H	Hanteren gelijke boodschap voor interne en externe stakeholders	3H
3	Consistentie	I	Maken kenbaar wanneer standpunt afwijkt van standpunt van netwerk codes	3I
3	Consistentie	J	Lobbyen enkel voor onderwerpen in lijn met universele principes en waarden	3J
4	Verantwoording	K	Leggen stakeholders de reden achter stap of besluit uit	4K
4	Verantwoording	L	Stellen cliënten op de hoogte over (il)legaliteit van activiteiten	4L
4	Verantwoording	M	Weigeren illegale activiteiten uit te voeren	4M
4	Verantwoording	N	Geven illegale activiteiten aan bij de autoriteiten indien nodig	4N
5	Gelegenheid	O	Onderzoeken risico's en voordelen van samenwerken met andere organisatie voor publiek belang of gezamenlijke zor	5O
5	Gelegenheid	P	Identificeren toegangspunten voor collectief lobbyen	5P
5	Gelegenheid	Q	Werken samen met maatschappelijk middenveld voor hogere normen en verantwoordingsplicht	5Q

Bijlage 2: Vragenlijst interviews

Bij elk van de 9 geanalyseerde interviews zijn de volgende drie vragen gesteld. De vragen zijn opgesteld door dr. Bert Fraussen, een expert in het onderzoeksveld. In aanvulling op deze vragen hadden de interviewers de ruimte om aanvullende vragen te stellen. Deze verschillen per interview en zijn daarom niet in deze vragenlijst opgenomen.

- Waarom is het betrekken van stakeholders bij beleidsvorming belangrijk?
- Wat betekent een “lobby succes” voor u?
- Wat beschouwt u als een ethische en transparante lobby, en hoe geeft u daar zelf vorm aan?

Bijlage 3: Resultaattellingen codeerframework

Totaal

Codeerframework	Totaal		
	Code	totaal	+
1A	16	14	2
1B	42	30	12
2C	24	23	1
2D	17	17	0
2E	9	9	0
2F	11	11	0
3G	12	11	1
3H	3	3	0
3I	2	2	0
3J	2	2	0
4K	5	5	0
4L	1	1	0
4M	2	2	0
4N	0	0	0
5O	21	20	1
5P	10	10	0
5Q	3	2	1

Interviews 1, 2 & 3

Codeerframework	Interview 1			Interview 2			Interview 3		
	Code	totaal	+	-	totaal	+	-	totaal	+
1A	3	3	0	5	3	2	1	1	0
1B	9	8	1	0	0	0	13	11	2
2C	6	6	0	0	0	0	8	7	1
2D	3	3	0	2	2	0	2	2	0
2E	0	0	0	0	0	0	2	2	0
2F	2	2	0	2	2	0	1	1	0
3G	2	2	0	1	1	0	3	2	1
3H	0	0	0	2	2	0	0	0	0
3I	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3J	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4K	0	0	0	0	0	0	1	1	0
4L	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4M	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4N	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5O	1	1	0	5	5	0	2	2	0
5P	3	3	0	0	0	0	0	0	0
5Q	0	0	0	1	0	1	0	0	0

Interviews 4, 5 & 6

Codeerframework	Interview 4			Interview 5			Interview 6		
	totaal	+	-	totaal	+	-	totaal	+	-
1A	1	1	0	3	3	0	1	1	0
1B	5	2	3	2	2	0	1	1	0
2C	4	4	0	3	3	0	0	0	0
2D	4	4	0	2	2	0	0	0	0
2E	1	1	0	0	0	0	0	0	0
2F	6	6	0	0	0	0	0	0	0
3G	4	4	0	1	1	0	0	0	0
3H	0	0	0	1	1	0	0	0	0
3I	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3J	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4K	1	1	0	0	0	0	1	1	0
4L	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4M	0	0	0	1	1	0	0	0	0
4N	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5O	0	0	0	1	1	0	0	0	0
5P	0	0	0	1	1	0	1	1	0
5Q	0	0	0	2	2	0	0	0	0

Interviews 7, 8 & 9

Codeerframework	Interview 7			Interview 8			Interview 9		
	totaal	+	-	totaal	+	-	totaal	+	-
1A	0	0	0	2	2	0	0	0	0
1B	8	5	3	2	1	1	2	0	2
2C	1	1	0	1	1	0	1	1	0
2D	0	0	0	2	2	0	2	2	0
2E	2	2	0	3	3	0	1	1	0
2F	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3G	0	0	0	1	1	0	0	0	0
3H	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3I	2	2	0	0	0	0	0	0	0
3J	2	2	0	0	0	0	0	0	0
4K	0	0	0	1	1	0	1	1	0
4L	0	0	0	1	1	0	0	0	0
4M	1	1	0	0	0	0	0	0	0
4N	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5O	4	4	0	5	4	1	3	3	0
5P	4	4	0	1	1	0	0	0	0
5Q	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Context resultaatstellingen

Interview	Ongelijk speelveld			Ondoorzichtige & ontoegankelijke besluitvorming			Belangenverstrengeling		
	Totaal	Context	Framework-uiting	Totaal	Context	Framework-uiting	Totaal	Context	Framework-uiting
1	6	5	1	7	7	0	7	0	7
2	2	2	0	6	6	0	0	0	0
3	4	4	0	12	10	2	13	2	11
4	4	4	0	8	6	2	3	2	1
5	1	1	0	12	10	2	1	1	0
6	1	1	0	4	4	0	2	2	0
7	3	2	1	9	8	1	4	0	4
8	5	4	1	3	3	0	5	3	2
9	5	4	1	0	0	0	3	1	2
Totaal	31	27	4	61	54	7	38	11	27

Bijlage 4: Overzicht geraadpleegde bronnen

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van geluidsopnamen van negen interviews met in totaal tien professionele lobbyisten, werkzaam in Nederland. De interviews zijn afgenomen in de jaren 2019 en 2020 door studenten van de Universiteit Leiden als onderdeel van het vak Public Affairs voor de Master Management van de Publieke Sector. Om de identiteit van de lobbyisten en de organisaties waarvoor zijn werkzaam zijn te bewaken, zijn de transcripten gebundeld in een aparte, vertrouwelijke bijlage. Een verzoek tot inzage van deze bijlage kan worden gedaan bij dr. Bert Fraussen.